

HOEFBLAD

50^e jaargang nr.3 juni juli augustus 2013



Foto L. Reijnierse

NATUURVERENIGING



KEN EN GENIET

BESTUURSPRAATJE

Natuurvereniging Ken en Geniet kent vele activiteiten, tochten, filmavonden enz. Echter de hoofdactiviteit verschuift meer en meer naar het werk dat gedaan wordt door de diverse werkgroepen. Steeds meer werkzaamheden worden er gedaan buiten het programma om, zo zijn er de vele telactiviteiten. Dit wordt gedaan voor diverse natuurorganisaties, geheel belangeloos en altijd door vrijwilligers. Daarnaast worden er nestkasten geplaatst voor diverse vogels en deze kasten worden gecontroleerd en schoon gemaakt. Ook onze natuurtuin ligt er altijd keurig bij, dankzij de inzet van onze leden. Voor deze laatste activiteit kunnen we nog wel wat vrijwilligers gebruiken, mensen die op gezette tijden aan de gang willen zijn dan ook van harte welkom. Zeker omdat door persoonlijke omstandigheden enkele mensen zijn uitgevallen. Dus houdt u van tuinwerk en buiten zijn meld u dan aan.

Onze uilenwerkgroep gaat zich binnenkort profileren en presenteren aan het grote publiek, zij organiseren 2 uilendagen, een uitnodiging treft u bij dit Hoefblad aan. De vrijdag is gepland voor de deskundigen en andere uilenwerkgroepen, de zaterdag is iedere belangstellende van harte welkom, ook mensen die geen lid zijn van Ken en Geniet mogen deze dag langs komen. De dagen worden mogelijk gemaakt door samenwerking met Brabants Landschap en het Cambreurcollege, deze laatste stelt haar locatie ter beschikking, projectieapparatuur en zorgt in de pauze voor een gratis drankje.

Een groep is intensief bezig geweest het één en ander voor te bereiden en tja, dan kan er weleens wat fout gaan.

Een foto op de uitnodiging bleek achteraf fout te zijn, helaas was het drukwerk al gedaan, met de betreffende persoon werd contact op genomen en deze nam het zeer sportief op. Om toch de goede foto te laten zien hebben we besloten de goede foto op deze plek te tonen. We laten u zien dat de verschillen echt niet zo heel groot zijn, houdt u de uitnodiging er maar eens naast. Geloof het of niet, het toeval wil dat beide heren werkzaam zijn voor Vogelbescherming, Jan Rodts in België en Hans Peeters bij Vogelbescherming Nederland.

Hans is één van de medeoprichters van de uilenwerkgroep, samen met Tiest van der Heijden. Beiden zijn ook voorzitter geweest en hebben zeker hun stempel gedrukt op Natuurver-

eniging Ken en Geniet, het was dan ook een genot om met beide heren samen te mogen werken in het bestuur. In het maart/aprilnummer in 1978 van dit Hoefblad, toen nog de Nieuwsbrief, staat een oproep, met de vraag gegevens over uilen aan te leveren. Nu in 2013 doet men nog steeds hetzelfde, gegevens verzamelen en plaatsen van nestkasten. Maar daarover zult u op 4 en 5 oktober nog veel meer kunnen vernemen, dus zorg dat u erbij bent.



Binnenkort start ook weer ons winterseizoen, gelukkig kunnen we nog steeds gebruik maken van de filmzaal van de Cammeleur, een prima zaaltje voor onze doeleinden. Voor vele mensen zijn deze film en fotoavonden een ontmoetingsgelegenheid met de actieve leden. Ja, als een vereniging al 55 jaar bestaat, dan heb je ook vele ouderen onder het leden bestand, gelukkig heeft Ken en Geniet veel trouwe leden, die op deze manier ook nog mee kunnen genieten. De avonden vinden dit winterseizoen plaats op de woensdagavond, dit in tegenstelling met vorige jaren. Er staan weer 6 avonden op het programma, probeer deze avonden vrij te houden en kom kijken wat er op natuurgebied te beleven valt.



In het kader van de Nationale Vogelweek organiseerde de Vogelwerkgroep van Natuurvereniging Ken en Geniet een vogelexcursie op 11 mei 2013. Op deze zaterdagmorgen maakten we een wandeltocht langs de Leemputten en Surea in Boswachterij Dorst. Via de website van Vogelbescherming Nederland kon eenieder zich opgeven en dat hadden slechts drie mensen gedaan, vanuit de vogelwerkgroep gingen negen leden mee en vanuit de oproep uit het Hoefblad had niemand zich opgegeven. We verzamelden bij het bedrijf, (vlak bij het wandelgebied) waar Jack Kimenai werkzaam is en konden hier van een beker koffie genieten alvorens te vertrekken. Iedereen werd door Leo welkom geheten en kreeg een gratis 'Startkaart vogels kijken', aangeboden door Vogelbescherming Nederland, met daarop een 77-tal afbeeldingen van vogels die we eventueel tegen zouden kunnen komen. Jack had voor iedereen een kopie klaarliggen met informatie over hoe het wandelgebied was ontstaan. We konden dus op pad, het weer was zwaar bewolkt maar droog.

Informatie over het ontstaan van het gebied.

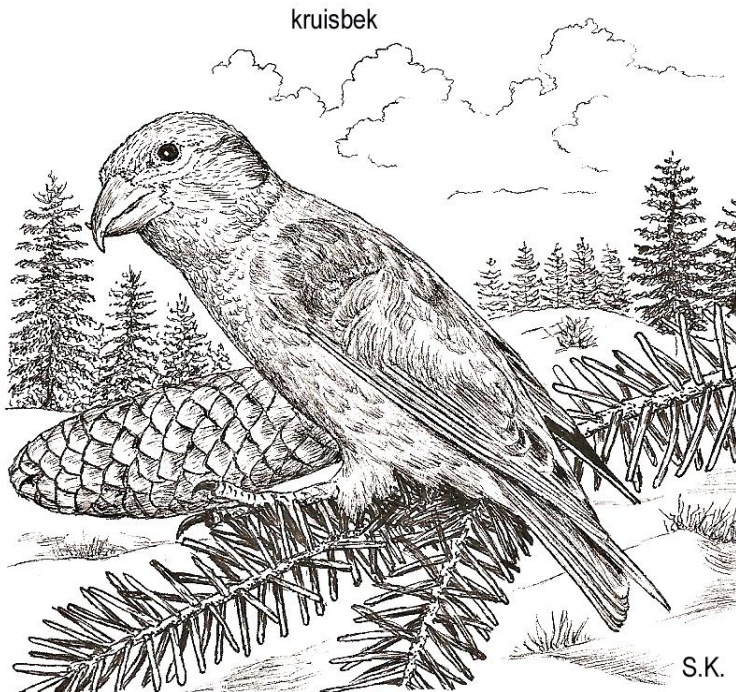
Vlakbij Oosterhout kun je wandelen in de boswachterij Dorst (1047 ha). Als gevolg van grootschalige kap en militaire oefeningen in het verleden, ontstonden hier grote zandverstuivingen. De vele heuvels en dalen die het rusteloze zand maakte, zijn nog steeds goed te zien rond Surae. Surae op zich bestaat al bijna tachtig jaar. Ooit voerden de Rijn en Maas op de plek waar nu de boswachterij Dorst te vinden is, leem en zand aan. Die werden in de negentiende eeuw geëxploiteerd door steenfabrieken in Rijen en Dorst. Ouderen weten ongetwijfeld nog dat er een leemtrentje reed vanuit de bossen achter Surae door naar de Steenfabriek Vijf Eiken in Rijen. Door de exploitatie van het leem, ontstonden vennen, vijvers, waterpartij-

en en putten. Toen het leem opraakte sloot het steenfabriek Vijf Eiken in de vroege jaren '90 zijn poorten.



Een van de grootse vennen werd in 1927 gepacht door een meneer A. Kuyt, die de naam gaf aan Surae. Surae is Latijn voor Kuyt. Er ontstond een openluchtzwembad met bovenregionale aantrekkingskracht. Alles draaide om de belangrijkste attractie: het bosmeer met een zoetwaterstrand en daar omheen horeca en andere attracties. Vooral voor mensen uit de Randstad was boswachterij Dorst eigenlijk het eerste bosgebied wanneer ze wilden gaan recreëren. Enkele jaren geleden was boswachterij Dorst nog een productiebos met centraal daarin gelegen het natuurbad Surae. Na de sluiting van het natuurbad is het gebied de afgelopen jaren door Staatsbosbeheer omgetoverd in een mooi, open en aantrekkelijk natuurgebied waarin je (grotendeels) vrij mag struinen. Een deel van de boswachterij wordt begraasd door Schotse Hooglanders en een paar keer per jaar door schapen. Deze locatie wordt mede mogelijk gemaakt door financiële steun van Staatsbosbeheer en de gemeente Breda. We hadden een aardig gezelschap met brede kennis in ons midden en we konden elkaar goed aanvullen. Fia en Beppie die ons veel over de flora en fauna konden vertellen, de broers Harrie en Kees van Dongen die ook beschikken over de nodige natuur- en vogelkennis. Jack die het gebied op zijn duimpje kent, Ad en Lenie die door hun vele natuurwandelingen ook wel het een en ander te vertellen hadden. Peter die alles vastlegde met zijn videocamera en de enig overgebleven persoon, die zich opgegeven had via de website, mevrouw Laming uit Oisterwijk kon ons vertellen over haar tochten door de Oisterwijkse bossen, de Regte Heide en de Kampina; dus dat zat wel goed.

Doordat de bladeren snel aan de bomen komen moesten we onze vogelwaarnemingen grotendeels op gehoor doen. We hoorden dan ook de tjiftjaf, vink en de fitis al heerlijk kwetteren. De tjiftjaf is duidelijk te herkennen maar voor de fitis had Leo een leuk herkenningsmelodietje wat luidde; "het is nog wel mooi weer vandaag maar dat blijft toch niet zo". Beppie Verhage liet ons langs de waterkant het huidje van een uitgeslopen libel zien terwijl vlakbij een mooie libel, de smaragdlibel (*Cordulia aenea*), zich prachtig liet bewonderen. Op de vennen waren wilde eenden en meerkoeten te bewonderen, terwijl de zwartkop zijn mooie deuntje ten gehore bracht. Ook de alarmroep van de grote bonte specht hadden we al gehoord al duurde het even voordat we hem zagen. Bij de oude roeivijver van het voormalige natuurbad zagen we o.a. nijlganzen, grote



Canadese gans, meerkoeten, kuifeenden en wilde eenden. Plots waren alle ogen gericht op een aantal vogels die, vanuit een boom aan de waterkant, gingen drinken in de vijver. Een zevental kruisbekken en een enkele appelvink lieten zich prachtig bewonderen. We hoorden de lach van de groene specht in het bosgebied voor ons, maar hij liet zich niet zien,

wel zagen we een oeverloper langs de waterkant met zijn staartje op en neer wippen. Een groot aantal holenduiven was aan het fourageren in de dalletjes tussen de duinen. Ook hoorden we de tuinfluiter en zagen we o.a. koolmezen, pimpelmezen, staartmezen, roodborst en merels. Vanuit een boomtop gaf de boompieper zijn mooie geluid ten gehore terwijl hij in duikvlucht naar beneden kwam. Op hetzelfde moment zagen we een mannetje roodborsttapuit met voedsel in zijn bek het struikgewas in schieten, even later gevolgd door zijn vrouwtje; het blijft een prachtig vogeltje. We kwamen nu bij een loofbomenbos en duidelijk merkten we op, dat hier andere vogelsoorten voorkwamen zoals boomkruiper, boomklever, grasmus, kauwen, zwarte kraaien en gaaien. Een ree liet zich kort bewonderen maar maakte toch dat het weg kwam. De Schotse Hooglanders graasden hier dat het een lust was. Het werd tijd dat we zelf gingen fourageren, dus namen we gebruik van een grote boomstam om gezellig van onze meegebrachte koffie en boterham te genieten.



Op het vennetje voor ons zagen we ook nog een witte kwikstaart, meerkoeten, duikende dodaarsjes, een overvliegende aalscholver en terwijl de boerenzwaluw over het water scheerden, zat een blauwe reiger te wachten op zijn maaltje. We vervolgden onze tocht en even verderop zagen we een tweetal boomleeuweriken uit het gras omhoog schieten. Boven in de boomtoppen zong de zanglijster het hoogste lied, we hoorden het tikken van de grote bonte specht en konden haar ook zien deze keer. Wat we ook hoorden was de alarmroep van de zwarte specht, kruuk, kruuk, kruuk. Aangekomen bij één van de kunstwerken welke op een aantal plaatsen in boswachterij Dorst geplaatst zijn, hielden we even halt.

Op enige afstand ontdekten we lage bouwwerken, die op een eiland stonden welke we niet konden bereiken. Het leken wel restanten uit een oude cultuur, wat zou het moeten voorstellen. Op het infobord stond de informatie die we zochten; " Pjotr Müller maakte het ontwerp voor de ingang van drie vleermuis-kelders. Wat u ziet zijn de fronten die over lijken te lopen in het landschap. In de golvende vormen kunnen vogels nestelen, terwijl vleermuizen door de nauwe ingang huisvesting vinden in de kelders".

Zo dat wisten we ook weer. Terwijl we hier rondkeken hoorden we plotseling een angstig vogelgeluid wat we niet een, twee, drie konden thuis brengen. Wat bleek, een havik op jacht achter een houtduif. Even later sprong de havik op een tak van een oude boom en ditmaal zonder prooi dus was die tocht

havik



mislukt. Ook hier hoorden we het geluid van appelvinken, maar zagen we ze niet door het bladerdek. We zijn bijna aan het einde van de wandeltocht wanneer we nog de volgende soorten waargenomen hebben; spreeuw, groenling, gierzwaluwen, grote lijster en winterkoning. Ons streeplijstje had een totaal van 44 waargenomen vogelsoorten, waarvan er 26 voorkwamen op de "Startkaart vogels kijken", die ons eerder uitgereikt was.

Aangekomen bij het startpunt van de tocht, genoten we nog heerlijk van de ons door Jack's bedrijf aangeboden koffie. Samen met de door Jack opgewarmde en door Ken en Geniet beschikbaar gestelde worstenbroodjes sloten we deze prachtige tocht af. Eenieder bedankt voor zijn inbreng en tot de volgende....

Leo Reijnierse, coördinator VWG Ken en Geniet



De Gierzwaluw: een Afrikaanse vogel

Bij het lezen van bovenstaand verslag, dacht ik weer terug aan één van die zeldzame momenten, waarbij je daadwerkelijk iets kunt doen voor vogels. Al jaren achtereen broeden er bij ons in de buurt gierzwaluwen onder het dak. Ook bij mijzelf is dit het geval, het is dan ook elk jaar weer een feest als de eerste vogels zich melden, met hun schelle onmiskenbare roep. Al heel wat jaren geleden werd ik geroepen door mijn buurman, er zat een vogel in zijn tuin die niet kon vliegen, althans zo was zijn gedachte. Al snel bleek het om een jonge gierzwaluw te gaan,

deze kunnen echter niet zelfstandig opstijgen vanaf de grond, hun pootjes zijn te kort. Vandaar dat ik de vogel even met rust gelaten heb en toen meegenomen, naar een open plek. Vervolgens heb ik de vogel met een grote zwaai omhoog geworpen, fladderend vloog hij weg, maar lande opnieuw op het grasveld. Hij was waarschijnlijk nog niet genoeg uitgerust en aangesterkt. Een uurtje later hebben we opnieuw een poging gedaan en gelukkig koos hij nu wel het luchtruim. 26 juli werd ik door Hanny naar buiten geroepen, er zat een vogel op de grond, het bleek een gierzwaluw te zijn, weer een jonge. Als fanatiek natuurliefhebber heb ik toen de ladder gepakt en ben op mijn garage geklommen. Vanaf die hoogte zou het vliegen moeten lukken en opnieuw heb ik met een grote zwaai ook deze vogel in de lucht gegooid, nu lukte het in één keer. Het bleek net op tijd te zijn, want enkele dagen naderhand begon de thuisreis voor de gierzwaluwen. Deze vogel komt niet vrijwillig aan de grond. Hoewel wordt gezegd dat hij niet van de grond kan opstijgen, kan hij dat wel degelijk. Door met zijn vleugels te slaan krijgt hij wind onder de vleugels en verdwijnt hij in de lucht. Jonge vogels beheersen deze techniek nog niet zo goed en komen vaak op plaatsen aan de grond waar te weinig ruimte is. De Gierzwaluw (*Apus apus*) die wij in Nederland kennen is eigenlijk een Afrikaanse vogel. Ongeveer drie maanden per jaar zijn de gierzwaluwen in Nederland, om vervolgens te vertrekken naar hun wintergebieden in zuidelijk Afrika. Daar zwerven ze rond, maar kunnen ook in bepaalde regio's maandenlang verblijven, waarbij gierzwaluwen uit midden-Europa (Verenigd Koninkrijk, België) zuidelijker lijken te overwinteren dan gierzwaluwen uit Noord-Europa (Zweden). Recent onderzoek naar het trekgedrag van de Gierzwaluwen heeft dit aan het licht gebracht. Wanneer de gierzwaluwen weer uit Afrika vertrekken, kunnen ze in betrekkelijk korte tijd in hun broedgebieden aankomen, waarbij treksnelheden tot 650 km per dag zijn berekend. Ook de Nederlandse gierzwaluwen laten dit patroon zien. Dit onderzoek bij de gierzwaluwen wordt vergemakkelijkt doordat de vogels zeer plaatstrouw zijn: jarenlang gebruiken ze hetzelfde nest (maximaal waargenomen is 13 jaar lang). Het wachten is dus op de trek van volgend jaar zo rond begin mei.

Christ Grootzwagers



NATUURGEBIED

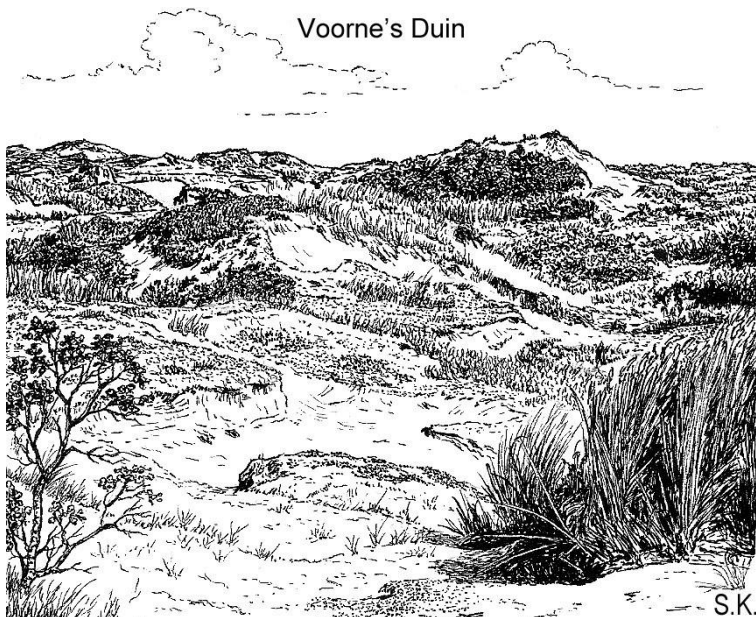
Voornes Duin

MET DE VLINDERWERK GROEP NAAR VOORNE'S DUIN.

Zaterdag 18 mei zijn we met de vlinderwerkgroep naar Voorne's Duin gegaan. Het is droog, maar daar is ook alles mee gezegd. Rond de middag komt er een waterig zonnetje door, maar lekker vlinderweer is anders. Toch gaan we vol goede moed op pad, want: "gaan we niet, dan weten we zeker dat we niets zien!" De duinen vormen een gebied om rust, ruimte en de weidse natuur te beleven. Het afwisselende duingebied bestaat uit uitgestrekte duinen, natte duinvalleien, moeras, stille duinmeertjes en bos. Door deze afwisseling is Voorne's Duin rijk aan veel soorten planten en bijzondere vogels.

We zijn gestart bij Bezoekerscentrum Tenellaplas, waar we in restaurant de Meidoorn eerst een kopje koffie drinken. Vandaar wandelen we langs de Tenellaplas die zijn naam dankt aan de Latijnse naam van een heel klein zeldzaam bloemetje dat op de oevers van

Voorne's Duin



deze plas groeit: teer guichelheil. Het plantje bloeit helaas nog niet, maar wel vinden we hier ontzettend veel verschillende soorten planten. De bodem is bedekt met hele tapijten van daslook, grootbloemig muur, boshyacint en lelietjes van dalen. Ook bloeien hier pinksterbloemen en look-zonder-look, waar de oranjetip haar eitjes op legt, tenminste, als de temperatuur wat hoger is dan vandaag. Naast de slanke sleutelbloem treffen we hier ook de zeldzame stengelloze sleutelbloem aan en één orchideetje dat net in bloei begint te komen, een brede orchis. Op de plas zien we meerkoeten met piepkleine jongen, kuifeenden en wilde eenden dobberen rond, de blauwe reiger vangt een visje. De merel en de fitis zingen het hoogste lied, een buizerd vliegt over. We zijn nauwelijks weg te slaan bij de Tenella-plas, maar er wacht ons nog een hele kluit van een wandeling, dus allez (vooruit), maar daar stukt het weer: we treffen een meidoornstruik die bijna in bloei staat, de zuurbes met mooie gele bloemtros-



jes en de kardinaalsmuts waar nu al spinselnestjes van de stippelmot in te vinden zijn. De ossentong, dagkoekoeksbloem en zenegroen staan kleurrijk te bloeien, de zwarkop trekt de aandacht met zijn snelle melodieuze zang. Vervolgens komen we langs een vochtige duinvallei, de Gamandervallei, waar met mooi weer het bruin blauwtje rondvliegt, helaas vandaag niet. Maar met de bloeiende kleine valeriaan zijn wij ook zeer verguld, want dit is een zeldzame plant.

Door het bos, het domein van het bont zandoogje, gaan we naar het Brede water, waar we rondom gaan wandelen. Maar eerst genieten van deze groene jungle met lianen van de kamperfoelie en een boomgedrocht, de open plekjes waar plantjes als stinkende gouwe,

zandhoornbloem, gewone ereprijs en hondstong hun plekje vinden en de vele wijngaardslakken. Op een schuin aflopende open plek groeien polletjes van het duinviooltje. Je ziet het aan het plantje niet af, maar duinviooltjes wortelen tot een meter diep in de grond. Bij droogte en hitte kunnen ze zo nog aan water komen. Ze kunnen ook goed tegen vorst. Duinviooltjes bloeien vaak twee keer, in voor- en najaar. De bloemen zijn in de herfst vaak wat kleiner. Duinviooltjes zijn het voornaamste voedsel van rupsen van parelmoervlinders.

Dus zon, doe je best, misschien zien we nog een parelmoertje? Ze doet haar best, maar al dat vocht in de lucht levert slecht een waterig zonnetje op. Verderop langs het pad treffen we weer een ander natuurverschijnsel aan: de gewone morielje, een eetbare paddenstoel die in april en mei in de duinen te vinden is.

Vanuit de schaduw van het dichte bos stappen we ineens in het droge duinzand. Via het jachtpad gaan we langs jonge duinen begroeid met duindoorn richting de kust. Ook hier is op sommige plekken het kale duinzand begroeid met duinviooltjes, maar geen kleine parelmoervlinder te bekennen. De duinsalomonszegel en reigersbek

kleine parelmoervlinder



groeien eveneens op het kale zand. In de lucht vliegen de aalscholvers over, op weg naar hun voedselgebied. Op verschillende plekken zien we schuursporen op dunne twijgen en krabsporen op de grond van een ree.

Dan slaan we af en wandelen door het jonge bos. Normaliter zouden we hier citroenvlinder, dagpauwoog en kleine vos aan kunnen treffen, maar vandaag zit dat er niet in. Maar als de zon even doorkomt

vliegen, rond de bladeren van een loofboom verschillende dansmotjes of langsprietmotjes rond. De larven van het elzenhaantje hebben al flink geknabbeld aan de bladeren van de els. Al wandelend horen we de aalscholvers roepen, die hier vlak achter het ondoordringbare bos broeden. Nog even doorwandelen tot we ze zien! Ondertussen begint de maag te knorren en we foerageren bij een omgevallen boom. We genieten van onze lunch en van het vogelgezag van pimpelmees, zwartkop, koolmees, bosrietzanger en... de nachtegaal!

nachtegaal



Voldaan stappen we verder en bereiken het uitzichtpunt op het Brede Water links van ons en de Schapenwei rechts. Op en boven het Brede Water zien we aalscholvers, tafeleend, kuifeend, krakeend, grauwe gans, canadese gans en zwaluwen, ja, welke? Huiszwaluw en boerenzwaluw, na veel gespeur door de kijker zijn we er aan uit. Op de Schapenwei broedt de Kievit en de bergeend, we zien hier ook een niet te identificeren steltloper en de boomleeuwerik. Tot de jaren twintig lag op de plek van het Brede Water strand. De nieuwe duinenrij

sloot het strand van de zee af. Zo ontstond een vallei die meestal onder water staat: het Brede Water. De oevers van het Brede Water raakten in de loop der jaren begroeid met wilgen, elzen, eiken en meidoorns, met daar tussen lianen van hop (de waardplant van de gehakkelde aurelia) en kamperfoelie. Langs de vochtige, rustige en beschutte oevers vinden vogels een ideale gelegenheid om te broeden en voedsel te zoeken, in de brede rietzoom broeden grauwe ganzen en bruine kiekendieven. Sinds 1984 broeden er aalscholvers in de bomen aan het water. Zij halen hun voedsel uit zee en het Haringvliet. Door het plukken van takken voor de nesten en door hun uitwerpselen takelen de nestbomen langzamerhand af. Zo zijn aalscholvers in staat om het landschap een heel ander aanzien te geven.

We vervolgen onze weg door een open stuk waar Natuurmonumenten een aantal jaren geleden flink heeft ingegrepen om nieuwe duinvorming op gang te brengen. Ook hier veel duinviooltjes, dus weer een kans om de kleine parelmoervlinder te spotten? Nee dus, we moeten genoeg nemen met een drietal Sint Jakobsvlinders, een

overdag vliegend nachtvlindertje waarvan de geel-zwart gestreepte rups zich voedt met jakobskruiskruid. Vochtige en natte duinvalleien en kleine duinmeertjes zijn hier ontstaan. En dat brengt weer andere diersoorten met zich mee, waaronder ook libellen. Maar ook die vliegen vandaag niet. Wel genieten we van het lied van de grasmus en overscherende gierzwaluwen. In de topjes van het struikgewas zien we roodbosttapuit, rietgors en kneu. Vervolgens betreden we een al wat oudere vochtige duinvallei, waar over een paar weken de orchideeën welig tieren en ook teer guichelheil (*Anagallis tenella*). Ook dit is een plek waar vlinders graag vertoeven.

Door het al wat oudere bos in de binnenduinen wandelen we weer



lepelaar jong voerend

langs het Brede Water terug. Hier groeien monumenten van zwarte dennen. Nog even een uitzichtpunt beklimmen, ook daar is het heerlijk toeven op het bankje. We zien hier zowaar een lepelaar, die aan het foerageren is. Een buizerd vliegt over op zoek naar een prooi. Na een korte pauze dalen we weer af naar het pad, waar statige rode beuken hun bladerdek uitspreiden, we zitten hier tegen landgoed Strypemon-

de aan. Hier vinden we het bosviooltje. Enkelen van ons zien ook nog een reebok staan. Dan komen we weer bij het jachtpad uit, waar een ooievaar overvliegt. Na de lus rondom het Brede Water te hebben gesloten gaan we weer richting ons uitgangspunt. Via een kruipdoor-sluip-door paadje en het Locomotiefpad (gekleurde aronskelk) bereiken we bezoekerscentrum Tenellaplas, waar we de heemtuin nog even bekijken. Hier staan al enkele orchideeënsoorten in bloei: het soldaatje, de keverorchis en de brede orchis. De zon begint nu aardig door te komen en zowaar: we zien hier toch nog vlinders! Het klein geaderd witje, 3 oranjetipjes, het bont zandoogje en de citroenvlinder worden genoteerd! Dat is dan de kroon op deze mooie wandeling! Want hoewel we weinig vlinders gezien hebben we toch erg genoten van deze dag in het Voorne's Duin.

Fia Grootzwagers

SCHOOTSEN HOEK TE CASTELRÉ

Met 12 personen vertrokken we op zondag 9 juni 2013 om 8.00 uur vanaf de Salamander naar Castelé.

We namen de weg over Baarle Nassau en vandaar richting Hoogstraten, want het gebied ligt vlakbij Hoogstraten en tegen het gebied van de Landlopers kolonie in Wortel (België).

Het zou een gemakspad zijn, maar dan op zijn Belgisch (Wombatroute), want het was voor een van de deelneemsters met de rollator nagenoeg niet te doen. Dus werd de tocht wat ingekort en gingen we op gemak onze ronde maken. Maar toch ruim voldoende om er kennis van te nemen en te ervaren.

Het gebied is een beekdal, wat buiten de ruilverkavelingen is gebleven en doordat het riviertje, het Merkske de grens vormt, met een duidelijke meander structuur, is het oorspronkelijk negentiende-eeuwse boerenlandschap aanwezig gebleven.

Aan de Nederlandse zijde zijn vele akkers en weiden weer terug gegeven aan de natuur en heeft men daarin enkele vennen aangebracht. Doordat langs het riviertje het Merkske, de landsgrens, de natuur redelijk oorspronkelijk is gebleven, heeft de nieuwe natuur zich daaruit verder ontwikkeld met zijn biotoop, vooral de amfibieën. Enkele kilometers voor Castelé aan de weg daarnaar toe, is een parkeerplaats vanwaar men naar de Schootsen Hoek en de Castelreesche Heide kan lopen en zo verder rechtdoor naar de Wortel Kolonie op enkele kilometers daar vandaan. Jos van Dongen vertelde dat een bezoek aan de Wortel Kolonie echt de moeite waard is met daarbij het bezoekerscentrum "de Klapekster", geopend op donderdag tot en met zondag van 13.00 uur tot 17.00 uur.

Zie voor meer info: bcdeklapekster@natuurpunt.be

Langs de weg waren nog pinksterbloemen aanwezig vanwege het late voorjaar en wat verder op zat een groene kikker in de schuine slootkant, zich op te warmen.

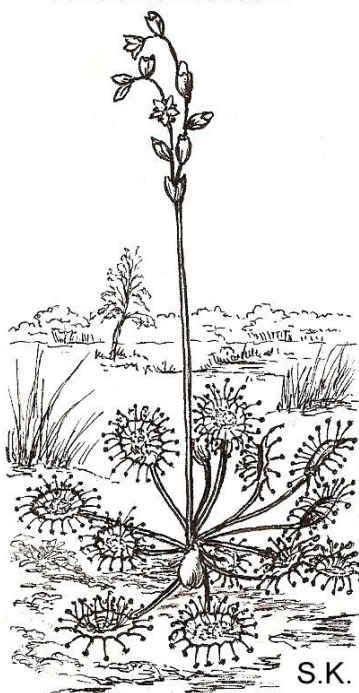
Daarna langs een ven, waar een gedeelte van het zand bedekt was met het zogenaamde zonnedauw, vlees etend plantjes, welke men voornamelijk op van oorsprong vochtige heidegronden kan vinden, en welke ter plaatse de grond roze kleurde. De plant heeft op zijn blad tentakeltjes, waar aan de uiteinden druppeltjes zitten, welke lijken op dauwdruppels en in werkelijkheid druppels kleefstof zijn. De insecten komen

daarop af, om zoals ze den ken daarvan te kunnen drinken, maar ze raken vast in de kleefstof en het blad en de tentakeltjes vouwen zich langzaam om het insect heen dat vervolgens langzaam verteerd wordt, zodat de plant, daarna opnieuw aan zijn kostje kan komen.

In het ven waren enkele bergeenden aanwezig, maar helaas ook de nijlgans, die de bergeenden, van zijn, plaats weg joeg.

Het gebied is zeer vogelrijk en we hoorden de leeuwerik en zagen de grutto door het hoge gras lopen en opvliegen, en eveneens waren er wulpen, Kievieten en scholeksters. Een bijzondere vogel die hier voorkomt is de kleine plevier, maar die hebben we helaas niet gezien, evenals de kwartel, die sommige jaren hier broedt.

ronde zonnedauw



Daarna het bos in en bij de stopplaats vertelde Jos het een en ander over de verschillende salamander soorten en dat hij salamanders houdt. Het is een heel bewerkelijke hobby waarbij hij voor het voer in de natuur ook de nodige insecten gaat verzamelen. Zoals het vangen van de muggen larven welke net onder het wateroppervlak zitten en die je met een schep beweging eruit moet halen want als het water maar even beweegt zijn ze verdwenen. Ook voor de overwintering is veel zorg nodig, omdat ze vorstvrij moeten blijven. Een bijzondere hobby maar die heeft hij al van zijn jeugd af.

Het zandpad langs het bos was een behoorlijke hindernis maar wel met de aanduiding van een rolstoelpad. Aan de Belgische kant wat koeien in de wei, een heel mooi gezicht.

Vanaf de kruising met de weg naar de Wortel Kolonie weer terug naar de auto en op de parkeerplaats was een verzameling van antieke open Engelse auto's, die toen we aankwamen weer vertrokken maar wel leuk om te zien.

We gingen voor onze koffie naar de Castelhoeve nabij Castelé, waar ook de wafel met aardbeien en slagroom goed smaakte. Om ongeveer half twee waren we weer terug in Dongen, een fijne tocht.

Groetjes Jan Aarden

GEWELDIGE IMPULS VOOR WATERRIJKE NATUUR



De natuur in zeven waterrijke natuurgebieden van Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer krijgt een geweldige impuls. Verschillende overheden hebben 13,5 miljoen euro beschikbaar gesteld om de leefomstandigheden voor zeldzame planten en dieren te verbeteren. De grootste bijdrage (4,2 miljoen) komt van de Europese Unie.

Heel kenmerkend

De natuurgebieden waar het om gaat zijn heel kenmerkend voor het Nederlandse landschap. Ze zijn ontstaan door turfwinning. Maar omdat er in deze veengebieden al lang geen turf meer wordt gewonnen, groeien ze langzaam maar zeker dicht. Dat gaat ten koste van een groot aantal bijzondere planten en dieren. Machines gaan nu eigenlijk doen wat turfgravers in het verleden deden: ze halen bomen en struiken weg. Ook gaan de natuurorganisaties maatregelen nemen om de waterkwaliteit te verbeteren. In 2018 moet het omvangrijke herstelwerk klaar zijn.

Varen en schaatsen

Bij het project zijn vijf natuurgebieden van Natuurmonumenten betrokken: De Wieden (Ov.), de Oostelijke Vechtplassen (Ut., NH), Naardermeer (NH), Nieuwkoopse Plassen (ZH) en Wor-



mer- en Jisper-
veld (NH). Twee
gebieden van
Staatsbosbeheer
doen mee: de
Oostelijke Vecht-
plassen (Ut., NH)
en de Rottige
Meente (Fr.). Ze-
ven gebieden die
een fascinerend
verhaal vertellen
over hoe onze

voorouders aan brandstof kwamen. Van deze landschappen maken we nog altijd dankbaar gebruik: om er te varen en te genieten van de uitzichten, de bloemen en de dieren. En 's winters natuurlijk om er te schaatsen.

Drijvend land

Een keur aan flora en fauna zal baat hebben bij de herstelwerkzaamheden die Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer gaan uitvoeren. Kranswieren, fonteinkruiden en krabben-scheer bijvoorbeeld. En de zwarte sterns die hun nesten maken op krabbenscheer. Grote karekiet, rietzanger, snor en

purperreiger zullen profiteren van de rietvelden. Planten die

purperreiger



langzaam verteren gaan nieuwe ‘tapijten’ op het water leggen; op dit drijvend land – trilveen genoemd – groeien onder meer orchideeën en ratelaars. Nieuwe schrale, natte graslanden kunnen voor de grote vuurvlinder de redding zijn, want deze prachtige vlinder is heel zeldzaam in ons land.

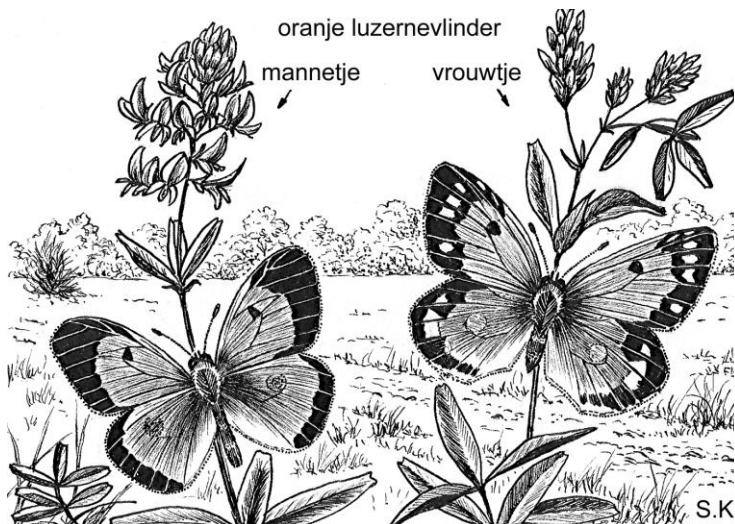
Vol trots

Andries Stoker van Natuurmonumenten heeft met alle overheden overlegd om hun steun te krijgen voor deze grote klus. “De bijdragen van Europa, het rijk, provincies en waterschappen zijn enorm welkom voor de ontwikkeling en bescherming van de natuurwaarden in laagveengebieden. We kunnen het laagveen weer laten trillen”, zegt hij vol trots.

Artikel overgenomen uit de nieuwsbrief van Natuurmonumenten

Als voorzitter mag ik dit winterseizoen openen, maar wat moet je nu laten zien? Tja eigenlijk is dat niet zo moeilijk, het beste kun je een onderwerp pakken dat jezelf het meest aanspreekt en dat zijn bij mij 2 dingen, Huis ter Heide en vlinders. Die keuze was gauw gemaakt, maar dan komt de opzet van de film aan de beurt, welke beelden ga ik gebruiken, of beter welke beelden laat ik weg. In de loop der jaren heb ik al veel gefilmd, vooral tijdens het vlinderseizoen, vaak komen Hanny en ik dan 2 keer per week in het gebied. Natuurlijk wil je de mooiste beelden laten zien, dus ook van de hoogste kwaliteit, in een mix van diverse onderwerpen.

Al snel heb ik gekozen voor filmmateriaal van de laatste 3 jaar, waarbij we het vlinderseizoen volgen vanaf april tot en met september. De eerste vlinders zijn altijd zowat dezelfde, namelijk boomblauwtjes, kleine vos, citroenvlinder en dagpauwoog. Waarna de zomervlinders snel volgen, u krijgt ze allemaal te zien. De laatste opnamen zijn gemaakt in augustus van dit jaar, dit was ongetwijfeld een topmaand. Vlinders die andere jaren haast helemaal ontbraken, vlogen nu in grote aantallen, meegevoerd met de warme winden vanuit het zuiden. Oranje luzernevlinders, kleine parelmoervlinders en distelvlinders, waren opvallende immigranten. Maar ook de 2e generatie van het landkaartje was volop te zien. Maar u moet het zelf maar eens komen bekijken, in de filmzaal van de Cammeleur.



PROGRAMMA

Let op vanaf heden is er nog maar één vertrekpunt voor alle tochten, u dient zelf naar deze plaats te komen.

DE PARKEERPLAATS VAN SPORTHAL DE SALAMANDER, BELGIËLAAN 2.

Leden en niet-leden, die zich eenmaal hebben opgegeven voor één van de tochten van Ken en Geniet, dienen de aan deze tocht verbonden kosten te voldoen. Dit geldt ook als men door omstandigheden niet met deze tocht mee kan gaan, tenzij een ander de plaats van hem/haar overneemt.

Wie zich via e-mail opgeeft bij Marie-José krijgt altijd een bevestiging toegestuurd. Indien dit niet het geval is, mogelijk door vakantie, dan graag alsnog bellen naar Ad en Lenie.

Zondag 1 september: Vanuit Dongen maken we weer een gevarieerde fietstocht van een hele dag. Onze fietsgidsen hebben weer gezorgd dat u weer een dag vol natuur kunt beleven, de plaatsen waar men heen gaat is afhankelijk van de windrichting. De afstand die men fietst, is ongeveer 60 tot 65 kilometer. Onderweg wordt er gepauzeerd, u dient wel zelf voor wat te eten en drinken te zorgen.

We vertrekken om 9.00 uur. Opgeven voor dinsdag 24 augustus 20.00 uur.

Zondag 15 september: Wandeling van een halve dag over de dijkjes bij 's Gravenmoer, met als gidsen Beppie Verhage en Thieu Verharen.

Beppie zal u het één en ander vertellen over de geschiedenis en de natuur, Thieu is een vogelaar, kenner van uilen en inwoner van de plaats aan de Donge. Start is bij de zorgboerderij Ora et Labora, **daar het maar 4 kilometer ver is, gaan we op de fiets.** Vertrek 9.00 uur. Opgeven voor dinsdag 11 september 20.00 uur.

Zondag 29 september: Autotocht van een halve dag naar de omgeving van Zundert. Daar bezoeken we Landgoed Wallsteijn, dit ligt in het grensgebied met België, maar ook tussen diverse aan elkaar grenzende natuurmonumenten. Tezamen

vormen zij een uitgestrekt gebied met bos, heide, vennen en houtwallen. De schrijfster Henriëtte Roland-Holst deed hier inspiratie op en ook Vincent van Gogh. Nu wandelen we hier, met Jos van Dongen, die ons veel wetenswaardigs weet te vertellen. We vertrekken om 8.00 uur. Opgeven voor dinsdag 24 september 20.00 uur.

Zaterdag 5 oktober: Uilenpresentatie door de uilenwerkgroep, deze is 35 jaar geleden in het leven geroepen, omdat het toen extreem slecht gesteld was met de uilenstand en ook nu is hulp haast onmisbaar. Meer over de werkzaamheden van de werkgroep verneemt u op deze ochtend. Aanvang is 9.30 uur, de presentaties vinden plaats in het Cambreurcollege, Mgr. Schaepmanlaan 13. Zie ook bijgevoegde uitnodiging.

Zondag 13 oktober: Paddenstoelentocht waarbij we Surea bezoeken, een gebied dat rijk is aan paddenstoelen. Onze experts deze ochtend zijn Peter Verschure en Beppie Verhage. Elk jaar weer is het afwachten wat er te zien zal zijn, dit is geheel afhankelijk van het weer. Is het vochtig en warm, dan vliegen de paddenstoelen uit de grond en daar is dan ook onze hoop op gevestigd. We vertrekken om 8.30 uur. Opgeven voor dinsdag 8 oktober 20.00 uur.

Woensdag 23 oktober: Filmavond verzorgt door Christ Grootzwagers, met als titel: "VLINDERS VAN HUIS TER HEIDE". In Huis ter Heide verricht de vlinderwerkgroep al vele jaren tellingen van vlinders, Christ loopt dan altijd met de videocamera op zijn schouders. De mooiste exemplaren worden vastgelegd, soorten die talrijk voorkomen, maar ook zeldzame. Zo was er afgelopen jaar een invasie van luzernevlinders en werd de distelvlinder vaak waargenomen. Op pagina 23 wat meer informatie over de filmavond. Aanvang 20.00 uur, in de filmzaal van de Cammeleur, Hoge Ham126.

Zondag 27 oktober: Trekvogeltocht van een hele dag naar Zeeland, we gaan op zoek naar de verzamelplaatsen van de trekvogels en dan is Zeeland een belangrijke plaats. De vogels volgen elk jaar weer dezelfde trekroutes, daar is inmiddels erg veel over bekend, dit mede dankzij de vele gegevens die door tellers worden doorgegeven. Dit is iets waar ook Ken en Ge-

niet erg actief in is. De vogelwerkgroep levert jaarlijks vele gegevens aan in de vorm van telformulieren. Deze tocht kunt u daarover meer vernemen en hopelijk ook de diverse vogelsoorten waarnemen. Maar liefst 3 gidsen staan voor u klaar, Eric Akkermans, Leo Reijnierse en Beppie Verhage. Deze autotocht vertrekt om 9.00 uur. Opgeven voor dinsdag 22 oktober 20.00uur.

Zondag 10 november: Autotocht van een halve dag naar Oosterheide, dit gebied ligt ingeklemd tussen Oosterhout en Teteringen. In de achttiende eeuw was de Oosterheide een militair oefenterrein. Meer dan 30.000 manschappen oefenden hier onder leiding van stadhouder Willem V. Op de Oosterheide liggen de Kalix Berna, restanten van de drie 'kogelvangers' die in 1730 voor een legerkamp zijn opgeworpen. Tussen de bomen liggen bloemrijke graslanden en enkele natuurvriendelijke akkers waar akkerkruiden groeien. In het gras grazen in de zomer koeien en in de herfst vind je tussen het groen allerlei verschillende soorten paddenstoelen. De vliegenschwam is daar één van! Fia en Christ Grootzwagers zijn deze dag uw gidsen. Vertrektijd is 9.00 uur. Opgeven voor dinsdag 5 november 20.00 uur.

Woensdag 20 november: Filmavond met als thema de imkerij, bijen vormen een zeer interessante insectengroep, welke al eeuwenlang gebruikt worden voor de imkerij. Dhr. Bert Brakkee uit Made gaat ons inwijden in de geheimen van het houden van bijenvolken. Bert is lid van Ken en Geniet, maar op de eerste plaats imker en weet boeiend over dit onderwerp te spreken. Naast de presentatie zal er ook het nodige van materialen te bekijken zijn. Aanvang 20.00 uur, in de filmzaal van de Cammeleur, Hoge Ham126.

Zondag 24 november: Opnieuw een zogenaamd gemakpad, echter van de vorige tochten hebben we alweer wat geleerd en daarmee zullen we rekening houden. Zo zal deze wandeling aangepast zijn aan degenen waarvoor hij bedoeld is. Het gehele pad is verhard met betongrind, het maximum aan kilometers is 4 kilometer, maar is op diverse plaatsen in te korten. Dat laatste zal alleen gebeuren als blijkt dat dit nodig is. Graag bij opgave doorgeven of u een rollator mee wilt nemen. De

leden die goed ter been zijn, vragen we voor begrip, van een iets kortere wandeling. De gidsen zijn Christ Grootzwagers en Jan Vrinten. Annanina's Rust is een landgoedbos van 155 ha groot. Het bos ligt op een dekzandrug en wordt omgeven door een aantal beken. Er staat veel zomereik, beuk en rode beuk, afgewisseld met naaldbomen. Daaronder staan rododendrons en hultst, varens en mossen. Vertrek is om 8.30 uur. Opgeven voor dinsdag 19 november 20.00 uur.

Zondag 8 december: Autotocht van een halve dag naar de Linie van den Hout, gids is Jos van Dongen. Vertrek om 9.00 uur. Opgeven voor dinsdag 3 december 20.00 uur. Meer informatie over deze tocht in het Hoefblad van december, januari en februari 2014.

OPGEVEN VOOR DEZE EXCURSIES KUNT U BIJ:

Ad en Lenie Leeggangers, Roeloff van Dalemstaat 50,
tel. 0162-313858

En bij:

Marie-José van Gestel, Hubertusstraat 9, tel. 0162-322316

Of (mobiel) 06-10120230

Of via e-mail: mjvangestel.burmanje@home.nl

Wie zich via e-mail opgeeft bij Marie-José krijgt altijd een bevestiging toegestuurd. Indien dit niet het geval is, mogelijk door vakantie, dan graag alsnog bellen naar Ad en Lenie.

Leden en niet-leden, die zich eenmaal hebben opgegeven voor één van de tochten van Ken en Geniet, dienen de aan deze tocht verbonden kosten te voldoen. Dit geldt ook als men door omstandigheden niet met deze tocht mee kan gaan, tenzij een ander de plaats van hem/haar overneemt.

MEDEDELINGEN

Als nieuw lid heten wij van harte welkom:

Mevr. A.W. Looijen-Weber Daltonstraat 15 4904 KH Oosterhout

Dhr. C.M. van de Klundert Kloosterpad 16 5104 JT Dongen

Mevr. E. Koreman Alexander Flemminghof 18 4901 MK Oosterhout

LIDMAATSCHAP "KEN EN GENIET":

De CONTRIBUTIE bedraagt voor leden € 14, - per jaar.

Bij het aangaan van het lidmaatschap in de loop van het jaar wordt € 1,25 per maand berekend.

Jeugdleden (14-16 jaar), huisgenoten en 65-plussers betalen € 12, - per jaar; bij het aangaan van het lidmaatschap in de loop van het jaar betalen zij € 1,25 per maand.

De minimum donatie voor begunstigers bedraagt € 12, - per jaar, wanneer zij het verenigings tijdschrift wensen te ontvangen.

Contactpersonen werkgroepen:

Uilenwerkgroep:

uil@kenengeniet.nl

Thieu Verharen

Stevenshof 13, 's Gravenmoer

Tel. 0162-315480

Nestkastenwerkgroep:

Ad Leeggangers

Roeloff van Dalemstraat 50,
Dongen

Tel. 0162-313858

Vogelwerkgroep:

vogel@kenengeniet.nl

Leo Reijnierse

Kard.v.Rossumstraat 52, Dongen

Tel. 0162-316475

Vlinderwerkgroep:

vlinder@kenengeniet.nl

Fia Grootzwagers

Triangellaan 17, Dongen

Tel. 0162-315404

Natuurtuin Kandoel:

Peter Verschure

Groenstraat 11a, Dongen

Tel. 0162-313297

Anton Staps

Dongenseweg 7, Kaatsheuvel

Tel. 0416-273332

Kopij voor het volgende Hoefblad kunt u inleveren vóór 1 november a.s. bij het redactieadres: Christ Grootzwagers, Kamillelaan 6, 5103CB te Dongen. Ook is het mogelijk uw kopij via e-mail te versturen, **GRAAG ALS BIJLAGE VERZENDEN, WORD BESTAND, lettertype arial 11.**

Het e-mail adres is: **hoefblad@kenengeniet.nl**

GEVONDEN

Op 5 juli liep ik met 2 kleinkinderen in de Kandoeltuin van Ken en Geniet. Opeens een kreet, had één van de kinderen een brilletje gevonden. Aan het formaat van het brilletje was te zien dat het waarschijnlijk een kinderbril is.

Weet u iemand die dit kwijt geraakt kan zijn?

Het kan op het gemeentehuis opgehaald worden.

Riet Hartmans

MET DE VLINDERWERKGROEP NAAR DEN BRAND

Op zaterdagmiddag 15 juni ging de vlinderwerkgroep naar Den Brand om gezamenlijk vlinders te gaan inventariseren. We zijn gestart bij de Rustende Jager, dat is weer eens een ander uitgangspunt dan het traditionele kapelletje aan de Schoorstraat, waar het vaak erg modderig is. De vogelspotters onder ons noteren meteen op de parkeerplaats al hun eerste soorten: witte kwikstaart, spreeuw, koolmees en gierzwaluw. Langs de duinrand van de Loonse en Drunense Duinen wandelen we naar een pad waar we den Brand in kunnen gaan, daar waar vroeger een boogbruggetje lag. Het is helaas geen super vlinderweer, de temperatuur is goed, maar er staat een stevige wind en het is bewolkt. Eerst volgen we een stukje de Oude Bossche Baan, dan langs een houtwal af naar het fietspad langs de Loonse en Drunense Duinen. De wal waar we langs lopen is begroeid met o.a. eiken, braamstruweel en vuilboom. Links van ons een strook met bosschages van bramen en kleine boompjes, daarnaast een zandpad voor de ruiters en dan weilanden van Natuurmonumenten met een bloemrijke berm. Een uitgelezen gebied dus eigenlijk voor vlinders: veel nectarplanten, waardplanten voor de rupsen en een geweldige verbindingroute om zich langs te verplaatsen.

We zien hier verschillende citroenvlinders, vooral mannetjes die op zoek zijn naar een vrouwtje om mee te paren. De mannetjes zijn citroengeel, de vrouwtjes bleekgeel of soms bijna wit. Na de paring legt het vrouwtje de eitjes op vuilboom of wegendoorn. De rupsjes kruipen vrij snel al uit het ei en rusten langs de middennerf van een blad. Ze zijn daardoor moeilijk te

vinden. Eind juni komen de vlinders uit de pop en vliegen door tot in oktober. De soort overwintert als vlinder in struikgewas of dichte graspollen. Na de winter, zodra de temperatuur boven de 15 graden is, komen de mannetjes tevoorschijn en gaan op patrouilletecht. De vrouwtjes verschijnen enkele weken later. Ondanks de stevige wind horen we verschillende vogels zingen. De merel geeft een fluitconcert, de vink brengt zijn vinkenslag ten gehore, de tiftjaf roept zijn eigen naam en de fitis fluit zijn melancholieke deuntje. Laag boven de weilanden scherend zoeken boerenzwaluwen naar insecten. Na een tijdje wandelen, komt het zonnetje door de bewolking prikken en zien we in het braamstruweel enkele vlindersoorten naar nectar zoeken: de kleine vos (ook een als vlinder overwinterende soort), het bont zandoogje en de kleine vuurvlinder.



De kleine vuurvlinder is een algemene standvlinder die verspreid over het hele land voorkomt. Hij leeft in vrij open en meestal droge gebieden, zoals schrale plekken op de zandgronden in graslanden, heidevelden, kapvlakten, duinen, braakliggende gronden, tuinen en bermen; ook schrale graslanden in moerassen en op vochtige heiden. De waardplant is vooral schapenzuring, soms ook veldzuring. Hij vliegt in 3 generaties per jaar, van eind april-half juni, eind juni-begin oktober en begin september-eind oktober. De derde generatie varieert van jaar tot jaar sterk in omvang. De rups is meestal te vinden op de onderkant van een blad. Omdat een dun laagje

van de onderkant van het blad wordt weggevreten zijn bezette bladeren vaak goed herkenbaar door doorvallend licht. De soort overwintert als halfvolgroeide rups in de strooisellaag. De verpopping vindt plaats onder of tussen de bladeren van de waardplant of in de strooisellaag.

Daar waar fietspad en Oude Bossche Baan bij elkaar komen, vliegt een klein geaderd witje rond. Ook zien we hier een vrouwtje platbuik, een echte libel met een breed plat lijf. Het vrouwtje is geelbruin, het mannetje blauw gekleurd. Ze leven bij stilstaande en zwak stromende wateren die zich in een pioniersstadium bevinden, zoals pas gegraven poelen, vijvers, sloten, enz. De platbuik vliegt van eind april tot begin september, met een piek in de tweede helft van mei en de eerste helft van juni. Jonge imago's vliegen weg van het water en zijn soms in grote dichtheden te vinden langs bosranden en houtwallen. Geslachtsrijpe mannetjes keren terug naar het water waar ze veelvuldig boven patrouilleren. Tussen de patrouillevluchten door gaan ze vaak op een vaste uitkijkplaats in de oever zitten, zoals een uitstekende tak. Andere mannetjes worden fanatiek verjaagd, terwijl met vrouwtjes direct in de lucht wordt gepaard. Vrouwtjes zetten klompjes af door vliegend het achterlijf ritmisch in water te dopen. Meestal wordt ze hierbij bewaakt door het mannetje, dat vlak bij haar blijft vliegen en andere mannetjes op een afstand houdt. De larven overwinteren meestal twee keer, maar in snel opwarmende wateren kan dit ook één keer zijn. Uitsluipen gebeurt van eind april tot eind juni, voornamelijk in mei.

Na een korte pauze op het bankje aan de duinrand gaan we den Brand in, daar waar vroeger een boogbruggetje lag. We belanden nu op het "vlinderpad", waar we hopen de kleine ijsvogelvlinder te zien. Hij zou rond deze tijd normaliter moeten vliegen, maar... 2013 is geen normaal jaar, we hebben een koud voorjaar achter de rug, dus alles is veel later dan normaal. We zien de kleine ijsvogelvlinder dan ook niet, helaas... We horen en/of zien wel verschillende vogels, waaronder de koekoek, winterkoning, kleine karekiet en zwartkop. Ook vliegen hier kleine juffertjes rond. Het blijken azuurwaterjuffers te zijn, slanke waterjuffers waarvan het mannetje lichter en uitgebreider blauw is dan andere waterjuffers. Op segment twee staat doorgaans een U-vormige zwarte tekening, die niet is

verbonden met de achterrand. Hij is zeer algemeen op de zandgronden en in de duinen en leeft bij allerlei stilstaande en zwakstromende watertypen op zandbodem. Hij kent een lange vliegtijd: begin mei tot in september, de hoofdvliegtijd is van half mei tot eind juli. Het gros van de imago's is direct bij de waterkant of binnen enkele tientallen meters afstand daarvan te vinden, meestal in kruidenvegetatie. Eitjes worden in tandem afgezet, vaak groepsgewijs. Drijvende planten worden het meest gebruikt. De larven overwinteren een of twee keer. Uitsluipen gebeurt in een relatief lange periode: van begin mei tot in augustus, met een piek in juni en juli.

Na het vlinderpad wandelen we langs de Zandley en de Zandkantse Ley naar de rietvelden, waar de rietgors heerlijk aan het zingen is. Ook de blauwe reiger wordt hier aan ons lijstje toegevoegd. Een kleine vos zoekt nectar in de braamstruiken en verderop, op een veldje waar naast ratelaar en echte koekeksbloem ook rolklaver groeit, zien we een verkleumd icarusblauwtje rond dartelen. De bovenkant van de vleugels is

icarusblauwtjes



bij het mannetje blauw en bij het vrouwtje bruin. Sommige vrouwtjes hebben een sterke blauwe bestuiving, maar er komen ook zuiver bruine vrouwtjes voor. Op de onderkant van de voorvleugel bevinden zich twee wortelvlekken, waarmee deze soort van alle verwante soorten is te onderscheiden. Het is een algemene standvlinder die verspreid over het hele land

voorkomt. Zijn biotoop: allerlei kruidenrijke vegetaties, zoals halfnatuurlijke graslanden, lage pioniersvegetaties, parken, wegbermen en dijken. Als waardplant gebruikt hij diverse vlinderbloemigen: vooral kleine klaver, rolklaver en hopklaver. Hij vliegt van begin mei tot begin oktober in twee, soms drie overlappende generaties. De vlinders voeden zich met nectar van vooral vlinderbloemigen en vliegen meestal laag boven de vegetatie. De vlinders brengen de nacht door in groepjes, waarbij ze met de kop naar beneden in de vegetatie hangen. De rups is vrijwel het hele jaar door aanwezig. Jonge rupsen eten van het tussenweefsel van het blad; de buitenlaag blijft intact. Grotere rupsen eten het hele blad. De soort overwintert als rups in de strooisellaag of laag tegen een stengel van de waardplant. De verpopping vindt plaats op de grond. We komen weer op de Oude Bossche Baan uit en wandelen dan terug richting de Rustende Jager, waar we op het terras, tegen de gevel aan en met de jas aan, nog een kopje koffie nuttigen. Ondanks het minder goede vlinderweer kunnen we toch terugkijken op een mooie tocht. Tot een volgende keer!

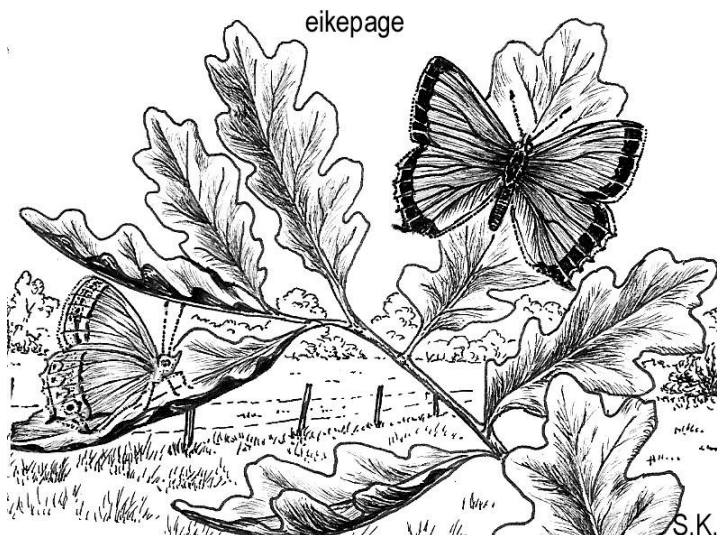
Fia Grootzwagers.

VLINDERTOCHT KAMPINA 20-7-2013

Het wordt zachtjesaan een goede gewoonte van de Vlinderwerkgroep, dat ze naast de excursies voor de vlindertellers ook elk jaar een excursie organiseren waaraan alle Ken en Genieters kunnen deelnemen. Ditmaal gingen we naar de Kampina, waar we een dagwandeling hebben gemaakt. Na een periode van extreem warme dagen is het vandaag (gelukkig) bewolkt, maar droog en toch een lekker temperatuurtje. We starten aan de Rosepdreef en wandelen via een slingerpaadje door het bos van Landgoed de Rosephoeve richting de Kampina. De oorspronkelijke dennenbossen worden hier langzaam omgevormd naar gemengd bos met o.a. lijsterbes en berk. De vink en de fitis brengen hier hun welluidende liedje ten gehore. Op de open plekken vinden we veel rankende helmbloem, een nietig klein maar wel mooi bleekgeel bloempje van zure grond. Aan de zwarte zaden vind je een zogenaamd mierenbroodje, een aanhangsel waar mieren verzot op zijn.

Daarom slepen ze de zaden mee naar hun nest en verspreiden op deze manier de soort over een groter gebied.

We steken een breed zandpad over, waarlangs diverse stapels met gevelde dennenbomen liggen te wachten op transport. Via een klaphekje (dat moeten we onthouden van Christ) betreden we de Kampina. Een groot deel van het gebied wordt begraasd door runderen en paarden om het gebied open te houden en vergrassing tegen te gaan. Het terrein wordt vochtiger: we zien op verschillende plekken de heerlijk geurende gagel groeien. Niet voor niets heet het hier De Logt (laagte). In de grassen zit een wit nachtvlindertje verstrikt in een spinnenweb. Dode bomen mogen hier blijven staan of liggen, en daar maken diverse insecten dankbaar gebruik van om hun eieren op af te zetten. De larven worden zeer gewaardeerd door de talrijke spechten die in de Kampina leven. De grote bonte specht horen we regelmatig roepen. Ook de grote inlandse eiken die we in een groep bij elkaar zien staan (stond hier vroegen misschien een boerderij?) worden druk bezocht door insecten, getuige de vele aangevreten bladeren. Zou de zon schijnen, dan hadden we hier eikenpages kunnen verwachten,



rondfladderend in de toppen, op zoek naar honingdauw. Slechts af en toe worden nectarplanten bezocht. Honingdauw is een nectarachtige vloeistof die wordt afgegeven door veel soorten blad- en schildluizen, witte vliegen en de schimmel

moederkoorn. Deze zuigen plantensappen op, maar verbruiken niet alle suikers, waarna deze in vloeibare vorm worden afgescheiden: de honingdauw.

We kijken uit over de weilanden van de buurtschap de Logt, een gehucht tussen Oisterwijk en Spoordonk, bestaande uit enkele boerderijen en een driehoekig pleintje. Even verder liggen de Logtse Velden, een overstromingsgebied waar de Beerze doorheen kronkelt. Maar wij zoeken het hogerop en wandelen richting Balsvoort. Hier ontstond begin 14^e eeuw een gehuchtje. De kleinschalige akkers werden spiraalsgewijs geploegd en bemest. Zo kregen de akkers door de eeuwen heen een steeds bollere vorm: de zogenaamde bolakkers. Natuurmonumenten verbouwt hier nu rogge en zwarte haver en houdt zo het cultuurhistorisch landschap in stand. De akkerranden zijn ingezaaid met akkeronkruiden zoals korenbloem, klaproos, phacelia, vlas en geel mosterdzaad en staan nu prachtig in bloei, een lust voor het oog en op zonnige dagen zoemt het er van de insecten en krioelt het van de vlinders.



Helaas is het vandaag bewolkt, maar toch....

Aan de andere kant van het pad, de Melaniedreef, ligt de immens grote heide van de Kampina. Helaas is aan deze kant de heide vergrast, maar noordelijker ligt een heel groot stuk heidegebied dat straks prachtig paars kleurt. We volgen de dreef, soms op het fietspad (dat loopt lekker gemakkelijk), maar ook vaak op het zand, want daar is van alles te bespeu-

ren. De eerste vlinders dienen zich hier aan tussen de grassen en struikjes: oranje zandoogjes, die zullen we nog tientallen zien vandaag. Zij zijn nog maar kort geleden uit hun pop gekropen. Nu nog even dartel, maar ze moeten straks zorgen voor nageslacht en daarvoor zijn de grassen zeer geschikt! Half augustus komen de rupsen uit het ei en eten hun buikje vol, vervellen enkele keren en overwinteren als halfvolgroeide rups in een graspol. Na de winter gaan ze verder met knabbelen en verpoppen tussen de vegetatie aan een verdorde gras-halm. Als het weer dan een beetje meezit, kunnen eind juni 2014 de nieuwe vlinders ronddartelen.

Op het jakobskruiskruid vinden we de zebrarupsen van de sint jakobsvlinder, geel-zwart gestreept, als waarschuwing voor de vogels: wij zijn giftig! Zij zijn de enigen die het jakobskruiskruid



ongestraft kunnen eten en ze lusten er wel pap van! Van sommige planten vind je alleen de kale stengel terug. We bekijken het verschil tussen jakobskruiskruid (zeer giftig) en sint-janskruid; de laatste kent diverse toepassingen in de geneeskunst. Nu we toch met de ogen op de grond gericht staan, ontdekken

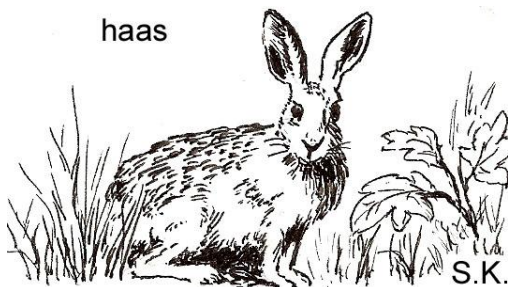
we kleine witte bloempjes aan lange rode stengels die min of meer in de vorm van een ster op de grond liggen: de grondster. De plant komt voor op in de winter vaak onder water staande, voedselarme zandgrond en langs zandwegen op de hei. Het is een rode-lijst soort die sterk afneemt. Verder zien we hier dopheide, die mooi staat te bloeien met zijn roze klokjes. Stekelbrem is eveneens een rode-lijst soort, een stekelige

struik die tot 40 cm hoog wordt. Sommige struiken staan nog in bloei, normaliter bloeit hij van april tot juni met gele bloemen zoals de brem, maar dan kleiner. Dan nog een plantje dat we vóór de economische crisis hadden moeten plukken: als je op 24 juni 's ochtends duizendguldenkruid plukt, zul je het hele jaar geen armoede leiden, zegt men....

In de verte ontwaren we een haas, die zich spoorlags uit de voeten maakt bij onze nadering.

Een groep van 12 grauwe ganzen trekt luid gakkend over. 30 jaar geleden was het nog een zeldzame broedvogel in Nederland. In-

haas



middels broeden er al meer dan 25.000 paren in Nederland. Boven de heide, steeds zingend en hoger klimmend, fladderen verschillende veldleeuwerikken. Ook de roodborsttapuit zingt ons toe vanaf het topje van een struik. In de verte horen we een groene specht, lacht hij ons uit? Wat ons opvalt is, dat het hier zo stil is, je hoort buiten de vogels en zoemende insecten NIETS; waar tref je dat nog in Nederland? Het is hier écht de GROTE STILLE HEIDE....

Toch bereiken we stilaan het bos, het Vossenbos, waar zwartkop, boomklever en groenling elk hun eigen deuntje zingen. Verscholen achter de rododendrons ligt Huize Kampina. Het karakteristieke gebouw dateert uit begin 20^e eeuw en werd gesticht op het familielandgoed van dhr. van Tienhoven, de vader van de latere voorzitter van Natuurmonumenten. In 1904 kocht hij heide en bos. We pauzeren even op een afgezaagde boomstam in de dreef tegenover het landhuis. De tjiptjaf laat weten dat hij er ook is en roept zijn naam om als een echte dorpsomroeper, een merel scharrelt schielijk tussen het struikgewas rond.

Het zit wel lekker daar, maar we moeten verder mensen! Nog een heel stuk te gaan, dus in de benen! Tussen Huize Kampina en de werkschuur door wandelen we richting de Beerze,

door een prachtige beukenlaan. Maar voordat we het klaphek passeren, bewonderen we de bloemen van de reuzenbalsemien, echter met een dubbel gevoel, want deze uitheemse woekerplant rukt steeds verder op, ten koste van onze inheemse flora. Na het klaphek wandelen we over het nu droge !!! graspad (normaliter vormen de plassen hier een waar hindernissenparcours), verwonderen ons over de gigantische beukenbomen. Ze trachten zich bij elke verwonding te herstellen, wat soms slechts ten dele gelukt. Lukt het niet, dan grijpen paddenstoelen hun kansen. Op de hogere stukken groeit de bosbes met zijn heerlijke vruchten die rijk zijn aan vitamine C. Wist U dat een bosbessenstruik wel 25 jaar oud kan worden? De Beerze ontspringt als Grote Beerze in Lommel (B) en Klei-

Beerze

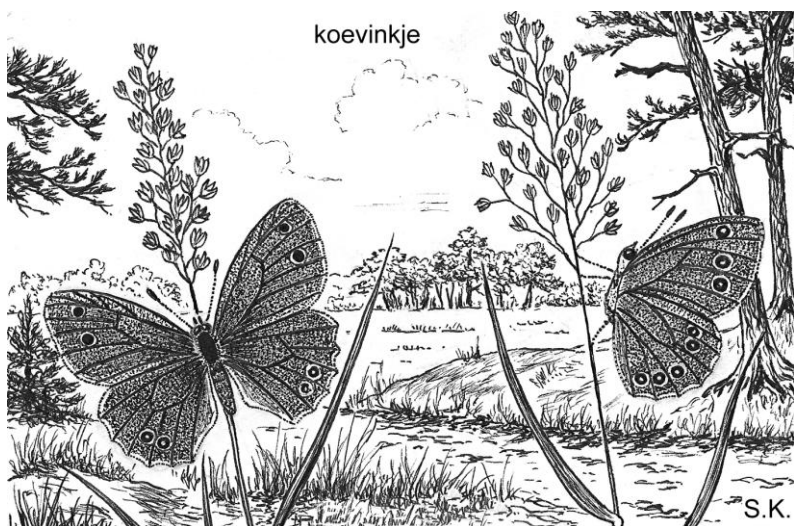


ne Beerze bij Dui-
zel. In Landgoed
de Baest komen
ze bij elkaar en
vormen samen de
Beerze, Via
Spoordonk, waar
nog een watermo-
len op de beek
staat, door de de
Logtse Velden
(een waterber-
gingsgebied) en
de Smalbroeken in
de Kampina
stroomt hij richting
Lennisheuvel,
waar hij de naam
Smalwater krijgt.
Uiteindelijk mondt
hij bij Boxtel in de
Dommel uit. De
Beerze stroomt
voornamelijk door
natuurgebieden en

heeft gelukkig zijn oude meanderende loop behouden. Het is hier dan ook een klein paradijsje, met vele vogels zoals de staartmeesjes die zich laten bewonderen, de bosbeekjuffers -

flitsende blauwe juweeltjes – en de vele bloeiende planten o.a. moerasandoorn, moerasspirea, dagkoekoeksbloem en vergeet-mij-nietjes. Verschillende bomen zijn zo uitgehold, dat ze zijn afgeknapt aan de voet. Veel te snel doemt het bruggetje op, we zien hier de vistrap die aangelegd is in plaats van een stuw, zodat de vissen hier gemakkelijk stroomopwaarts kunnen zwemmen. Even genieten we van het zicht op de beek, hopen op een ijsvogel, maar die laat zich niet uit zijn tent lokken.

En dan weer verder, langs een bosje waar het wel heel erg stinkt! Waar dat vandaan komt weet elke Ken en Genieter wel, maar waar staat ie nou? Ja, vlak langs het pad, we zijn er allemaal aan voorbij gelopen, de stinkzwam! Verder in het bos zien we ook nog een grote dennenvoetzwam staan. Door de met houtwallen omzoomde weilanden wandelen we naar de Koevoortse weg, volgen deze een stukje en gaan dan weer tussen weiden en maïsakkers verder langs de Koevoortse Loop, een smalle rechte watergang. Hiervoor liggen nog plan- nen klaar om meanders en poelen aan te leggen. We zien hier de weidebeekjuffer rondzweven. Langs de loop groeien veel reuzenberenklauwen, verderop weiden vol jakobskruid, waar we weer kunnen genieten van verschillende vlinders. De kleine vos, oranje zandoogjes, het bont zandoogje en het klein geaderd witje, en ook het koevinkje zien we foerageren op de



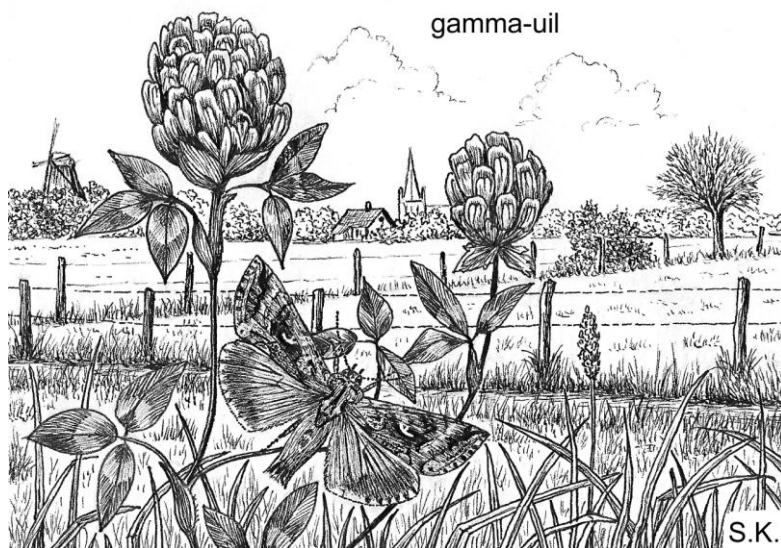
nectarkroeg van gele bloemen. Het koevinkje zie je overigens

niet zomaar overal, hij leeft voornamelijk in oost-Nederland en in de duinen. Hij houdt van ruige graslanden en kruidenvegetaties langs bosranden, bospaden, open plaatsen in het bos en houtwallen. Het vrouwtje laat de eitjes één voor één op de grond vallen, natuurlijk in de buurt van grassen waar de rupsen op foerageren. Als halfvolgroeide rups overwinteren ze in een graspol. Bij zacht winterweer komen de rupsen soms tevoorschijn om te eten. Ze verpoppen zich in een ijl spinsel onderaan de waardplant. Vanaf eind juni vliegen de verse vlinders weer rond.

Na verschillende stegelkes (zo worden in Limburg die draaihekjes genoemd) bereiken we een asfaltweggetje dat ons naar het lunchadres voert. In de weiden is een grote groep kieviten neergestreken om te foerageren. Na het broedseizoen verzamelen ze zich om in het najaar bij invallende vorst naar het zuiden te trekken. Maar die is voorlopig nog ver weg! Even verder strijken wij neer op het terras van de Jacobshof om eveneens de inwendige mens te versterken. We laten het ons goed smaken en kunnen er weer tegenaan voor het tweede deel. Hoog in de lucht zweven 2 buizerds, die hebben nog honger zichtbaar... We hebben weliswaar een flink stuk asfalt te gaan, maar de vlindertjes geven ons vleugels en brengen ons steeds in verrukking: vele oranje en bonte zandoogjes en ook koevinkjes fladderen rond in de berm. Al snel bereiken we het Banisveld, een natuurontwikkelingsgebied dat bij vele vogels in trek is. Net hiervoor, laat een landkaartje zich bewonderen. Deze vlinder dankt zijn naam aan het landkaartachtige patroon op de onderzijde van de vleugels. De bovenzijde is zwart met een brede witte band en een smallere rode band. Vlinders van de voorjaarsgeneratie en de zomergeneratie verschillen sterk van elkaar, maar de onderkant van de vleugels vertoont altijd een karakteristiek landkaartpatroon. Bij vlinders van de voorjaarsgeneratie is de bovenkant van de vleugels oranjebruin met een zwart vlekkenpatroon, waardoor de vlinder enigszins doet denken aan een parelmoervlinder. De eitjes worden afgezet in torentjes van ± 10 stuks onder brandnetelbladeren. Ook een zanglijster en even verder een kramsvogel worden genoteerd.

Een korte pauze bij een picknickbank om weer op krachten te komen, maar ook om te genieten van het weidse landschap. Dan gaat het weer verder, langs een wei vol jakobskruid,

waar het bruin zandoogje zich tegoed doet aan de nectar. Bruin, bont oranje, alle zandoogjes hebben dit gemeen: ze leggen de eitjes op grassen. Die zijn er volop, maar ze zijn wel kieskeurig. Het bruin zandoogje vliegt van begin juni tot eind oktober en houdt van droger zonnig terrein, terwijl zijn oranje neef meer halfschaduw verkiest. Het bont zandoogje vliegt meer in bossen met lichte vlekken op de bosbodem. Bruin en oranje zandoog hebben slechts 1 generatie per jaar, het bont zandoogje meerdere elkaar overlappende generaties. Door het bos dwalend bereiken we de Beerze, die we oversteken en dan linksom een stukje volgen. Ook hier is het weer een lustoord voor vlinders: de gammauil vliegt met snelle vleugelslag van bloem tot bloem om nectar te verzamelen. Op de braamstruiken treffen we het groot dikkopje aan, zonnend op een



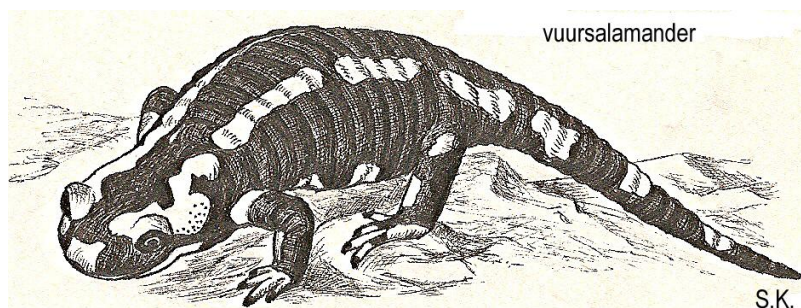
blad, totdat een soortgenoot verjaagd moet worden en dan gaan ze als een bliksemschicht achter elkaar aan, onnavolgbaar zo snel als dat gaat. Op het duizendblad langs de kant van het pad zit de kleine vuurvinder graag om te foerageren; de gehakkelde aurelia verkiest het struikgewas en bomen hogerop, waar ook de hop groeit, de waardplant. Door een klaphek gaan we een grazig terrein in, waarin ook enkele poelen liggen. We hebben van iemand gehoord, dat er een blauwe kikker in één van de poeltjes zit, en dat moeten wij natuurlijk

met eigen ogen gaan aanschouwen, het klinkt immers zo onwaarschijnlijk! Maar het blijkt waar te zijn: er zit een blauwe tussen zijn groene soortgenoten. Een blauw en een geel huidpigment geven samen de groene kleur aan onze groene kikkers. Soms ontbreekt door genetische oorzaken het gele pigment en kleurt de kikker blauw. Deze blauwkleuring noemt men cyanisme. Cyanisme komt ook voor bij groengekleurde reptielen, zoals de Smaragdhagedis en de Zandhagedis. Het is een vrij zeldzaam verschijnsel en er zijn weinig waarnemingen van gedaan in Nederland. Bij benadering duiken ze onder, maar wie geduld heeft krijgt hem misschien weer te zien. De twee filmers onder ons willen hun kans afwachten, de rest loopt zachtjesaan richting het Winkelsven. Hoog boven ons zien we een ooievaar zweven op de thermiek. Aan het begin van de vorige eeuw werd het Winkelsven geroemd om zijn rijkdom aan bijzondere planten, die het tot één van de interessantste vennen van West-Europa maakte. De nabijgelegen beek de Beerze stroomde vroeger incidenteel over en voedde daarmee het Winkelsven met schoon water. Toen de beek in de jaren zestig van de vorige eeuw sterk vervuilde werd er een dijkje aangelegd om het ven af te sluiten voor overstromend beekwater. Langs dit dijkje treffen we nog een aantal oranje en bonte zandoogjes, koevinkjes en klein geaderde witjes aan. Ondanks het dijkje verslechterde de waterkwaliteit van het ven door verzuring en vermesting. Drie jaar geleden was van de vroegere rijkdom niet veel meer over. Het ven was bijna geheel dichtgegroeid met berk, wilg en veenmos en het beetje water dat nog over was bleek sterk verzuurd. Het reddingsplan van het Winkelsven bestond uit het verwijderen van een dikke laag slib in combinatie met aanpassingen in de waterhuishouding van het ven. Een aantal sloten werd gedempt, maar de belangrijkste oplossing werd geleverd door Brabant Water. Vanuit het nabijgelegen waterzuiveringbedrijf werd een soort infuus aangelegd die het Winkelsven sindsdien voorziet van kalkrijk spoelwater, dat het zure venwater moet bufferen. De waterkwaliteit is sindsdien zo verbeterd, dat allerlei oorspronkelijke planten zijn teruggekeerd. Inmiddels komen er 20 zogenaamde Rode Lijst soorten voor, waaronder Oeverkruid en Teer guichelheil. We wandelen half om het ven heen om op een bankje neer te strijken in afwachting van de kikkerspoters. We genieten van het uitzicht, de vele libellen die boven

het water rondzweven en zien hier nog een rode-lijst soort: moerashertshooi. Het is een plant van ondiep water en periodiek droogvallende, matig voedselarme grond. Hij bloeit van juni tot september met citroengele, 6-8 mm grote bloemen. Als we weer compleet zijn gaan we het laatste stuk van de wandeling afleggen, door een hekkenlandschap met uitzicht op de werkschuur van Natuurmonumenten aan de Logt. We zien nog enkele zandoogjes, maar dan is het echt gedaan met de vlinders. Door het bos bereiken we een hekje, wat was hier ook alweer aan de hand? Ja, hier waren we vanmorgen ingegaan, dus nu moeten we.... Linksaf! Nog een klein stukje, en dan bereiken we de auto's. we gaan nog even wat eten en kunnen met recht zeggen: wat een heerlijke dag was dit weer! Tot een volgende keer,

Fia Grootzwagers

DE VUURSALAMANDER (SALAMANDRA SALAMANDRA)



De soort waarmee we deze serie over salamanders gaan afsluiten is de vuursalamander. Deze vuursalamander dankt, zijn naam aan zijn uiterlijk. Ook de veel minder gebruikte naam 'gevlekte landsalamander' houdt met zijn uiterlijk verband; het is een landsalamander en hij is meestal gevlekt. Deze vlekken zijn bovendien helgeel; van citroengeel tot oranjegeel, op een zwarte ondergrond. Ook de wetenschappelijke naam "Salamandra Salamandra" stelt ons niet voor problemen, het is een echte salamander, de salamander onder de salamanders. De

soort behoort ook tot een geheel ander type salamanders dan de vier eerder besproken soorten, zijn geslachtsnaam is niet alleen anders, maar ook zijn uiterlijk, de levenswijze en zijn

leefgebied. Hadden we het tot nog toe over watersalamanders, hier hebben we te maken met een landsalamander, een salamander die het grootste deel van zijn leven op het land vertoeft en minder afhankelijk is van het water dan de triturus-soorten. Nu kan men zich ook ten aanzien van de watersalamanders afvragen of deze niet meer op het land dan in het water vertoeven, bij de vuursalamander is dit in ieder geval wel zo. De besproken watersalamanders trekken vroeg in het voorjaar naar het water, passen zich uiterlijk aan, bijvoorbeeld in de staartvorm die hoger en platter wordt, ze paren daar en planten zich daar d.m.v. eitjes voort. De larven blijven tot aan de metamorfose in het water. Zomers zoeken de watersalamanders het land op en leiden dan een onopvallend en verborgen leven, ze overwinteren, al naar gelang de soort op het land of in het water. De vuursalamander paart op het land en alleen de vrouwtjes gaan te water wanneer zij de larven, die in het moederlichaam zijn uitgekomen, levend baart. Hoewel de vuursalamanders wel zwemmen kunnen, zijn ze helemaal niet aangepast aan het leven in het water, ze hebben een ronde staart en een plomp niet gestroomlijnd lichaam zonder vliezen tussen de poten. De watersalamanders zijn buiten de paartijd onopvallend gekleurde diertjes die een, zoals al gezegd, zeer verborgen leven leiden. Dit moet ook, want hun natuurlijke vijanden, zoals egels, ooievaars, roofvogels e.d. mogen hen niet zien. En wanneer ze wel opvallen - in de paartijd - hebben ze ook direct meer vijanden, zoals kikkers, roofvissen en waterroofinsecten zoals geelgerande waterkevers, hun larven en de larven van libellen. Maar dan kunnen ze zich ook snel uit de voeten maken, terwijl ze op het land erg traag zijn. De vuursalamander, ook traag op het land, is een dier dat altijd opvalt. Al leeft ook deze soort verborgen, dikwijls gaat hij op stap, en dan mag hij gezien worden, door vriend en door vijand. De vrienden zullen hem laten gaan en de vijanden ook als ze ooit eerder met deze soort hebben kennis gemaakt. Want achter de kop zitten bij deze vuursalamanders de paratoiden, gifklieren, die in geval van gevaar een giftige vloeistof afscheiden. Een kat of een ander roofdier, dat zo'n salamander ingeslikt heeft wordt hiervan zo ziek en krijgt zulke hevige braakneigingen dat ze het de 'tweede keer wel laten zal een dergelijk fel gekleurd diertje te eten. En de kleuren zullen altijd

een herinnering aan deze onprettige ervaring blijven oproepen, zodat deze klerencombinatie - geel op een zwarte ondergrond - een waarschuwingfunctie gaan vervullen. Dergelijke kleurencombinaties noemt men 'schrikkleuren'!

Al is in het bovenstaande al het nodige over het uiterlijk van de vuursalamander gezegd, en in het bijzonder over de kleuren en de functie van die kleuren, hieronder volgen toch nog wat algemene gegevens. De vuursalamander kan een lengte bereiken van ongeveer twintig centimeter; ze is daarmee de grootste inheemse soort, groter zelfs dan de kamsalamander. De lichaamsbouw is vrij plomp, het lichaam is langgerekt en de staart is duidelijk korter dan het lichaam en in verhouding ook korter dan bij de watersalamanders. Bij de vrouwtjes is de staart hoger dan bij de mannetjes en de tenen zijn korter dan bij de mannetjes. De paratoïde klieren achter de kop zijn goed zichtbaar en doorgaans geel van kleur. De vlekken tekening is variabel; bij de ondersoort *salamandra salamandra terrestris* die hier in Nederland voorkomt,

kunnen de vlekken op de rug samenvloeien tot twee lengtestrepen. Ook geheel gele en bijna geheel zwarte exemplaren komen voor. De huid is glanzend en aan weerszijden van de ruglijn zitten duidelijk zichtbare klieren. De ogen zijn zeer donkerbruin, met een zwarte pupil.

De vuursalamander heeft niet, zoals de watersalamanders een speciale paringsdracht. De paartijd van de vuursalamander valt in de nazomer, in de periode augustus en september. De paring wordt zelden waargenomen omdat ook tijdens de paartijd de vuursalamander een nachtdier is. De mannetjes zoeken de vrouwtjes in opgeheven houding, met de buik van de grond en ze gaan hierbij vooral af op de geur. Nadat een mannetje een vrouwtje gevonden heeft beruikt hij haar, kruipt onder haar en klemt zijn voorpoten over haar voorpoten vast en draagt haar zo rond. Dit is dus anders dan bij de kikkers en de padden, bij deze dieren dragen de vrouwtjes de mannetjes en tijdens deze rondwandeling maakt het mannetje met de kop en de romp wrijvende bewegingen, welke door het vrouwtje met tegengestelde bewegingen beantwoord worden. Dit herhaalt zich hoe langer hoe vaker en met grotere hevigheid, totdat het mannetje een spermatofoor afzet en vervolgens zijn lichaam zodanig draait, dat het vrouwtje en spermatofoor in haar cloaca kan opnemen. De larven worden meestal het volgende

voorjaar door de salamanders in het water afgezet. De embryo's ontwikkelen zich in de eitjes in het moederlichaam en komen uit, vlak voordat ze afgezet worden. Dit gebeurt in helder stilstaand of zwak stromend water. De larven zijn dan ongeveer twee centimeter lang, donkerbruin van kleur met donkere vlekken. De kop is vrij groot en vierkant, de kieuwen zijn korter dan bij de watersalamanders en de staart is zijdelings afgeplat met zwarte gemarmerde vlekjes. Het staarteinde is afgerond. Aan de basis van de poten hebben ze een opvallende lichte vlek. Wanneer ze vier tot vijf centimeter groot zijn begint de metamorfose, tevens veranderen dan ook de kleuren; de grondkleur wordt donker en de gele vlekken gaan zich duidelijk aftekenen. Deze metamorfose valt ongeveer in augustus; na de metamorfose kruipen ze het land op, om nooit of zelden weer in het water terug te keren. Na vier jaar zijn de vuursalamanders volwassen. Van vuursalamanders is bekend dat ze twintig tot vijftientwintig jaar oud kunnen worden. In de natuur is dit aangetoond met onderzoek d.m.v. foto's. Aangezien geen twee salamanders exact hetzelfde vlekkenpatroon heeft, en ze gedurende hun gehele leven dezelfde tekening behouden zijn de individuen altijd aan hun vlekken te herkennen. De vlekken worden wel bij het ouder worden iets kleiner; bij een tussenliggende periode van tien jaar is dit duidelijk te zien. Er zijn gevallen bekend van leeftijden van boven de veertig jaar bij salamanders die in gevangenschap gehouden zijn. De vuursalamander is een echt nachtdier. Overdag houdt het dier zich schuil in holen, onder stronken en stenen, of ingegraven in de grond. 's-Nachts komt hij te voorschijn en jaagt hij op allerlei levende dieren, zoals slakjes, duizendpoten, regenwormen, spinnen en insectenlarven; over het algemeen prooidieren die niet zo snel zijn. Bij regenachtig weer, vooral tijdens en na onweersbuien is de vuursalamander ook overdag actief. Omdat ze in de streken waar ze veel voorkomen, zoals Frankrijk en Duitsland, bij dergelijke weersomstandigheden soms massaal tevoorschijn komen, heeft men in het verleden vaak een verband gezocht met duivelse machten of hekserij als mogelijke oorzaak. Gedurende periodes van langdurige droogte laten ze zich soms maanden niet zien. Dit komt vooral voor in Spanje en Portugal. Vuursalamanders worden vooral aangetroffen in bosachtige gebieden in het heuvelland en het middelgebergte. Dit is ook

de reden waarom ze in Nederland maar in een beperkt gebied voorkomen en wel in een klein deel van Zuid-Limburg. In onze streken is het een soort, die de voorkeur geeft aan kalkrijke bodems. In België en Luxemburg wordt de soort nog veelvuldig

aangetroffen in de Ardennen en in de Belgisch-Franse grensstreek. In Nederland is de soort bedreigd en staat op het punt voorgoed te verdwijnen. Waarnemingen die in Nederland buiten het zuiden van Limburg gedaan zijn betreffen waarschijnlijk ontsnapte of uitgezette exemplaren. De salamandra salamandra terrestris komt verder voor in West-Duitsland en Frankrijk. Andere ondersoorten worden aangetroffen in Spanje, Portugal, Italië, Zwitserland, Oostenrijk, Oost.-Duitsland, Tsjecho-Slowakije, Hongarije, Polen, Joegoslavië, Griekenland, Marokko, Tunesië en Klein-Azië.

Dan zijn we thans aan het einde gekomen van de serie over de salamanders. We hebben nu een beetje kennis kunnen maken met de vijf in Nederland levende salamandersoorten. En evenals zovele andere diersoorten, worden ook salamanders steeds zeldzamer. Ving vijftig jaar geleden nog praktisch iedere schooljongen de salamanders bij tientallen uit de sloten met een schepnet of een kolenzeef, de schooljongens van nu weten amper wat salamanders zijn en vangen kunnen ze ze niet meer. Bij Koninklijk Besluit van 6 augustus 1973 zijn samen met alle andere inheemse amfibieën, reptielen en diverse zoogdieren, vissen en insecten ook de vijf inheemse salamandersoorten als beschermde diersoort in de zin van de Natuurbeschermingswet aangewezen. Dit betekent onder andere dat deze diersoorten niet zonder vergunning mogen worden gevangen, gehouden of verhandeld. Met deze aanwijzing heeft men vooral een halt willen toeroepen aan de handel, vooral in zeldzame terrariumdieren, die hiertoe in de natuur gevangen werden. Controle op de naleving van deze soort wordt onder meer uitgeoefend door speciale hiervoor opgeleide controleurs Natuurbeschermingswet die opsporingsbevoegdheid hebben, maar niet bezoldigd zijn. Aangezien het vangen van deze dieren in het totale pakket van bedreigingen, maar een zeer gering percentage uitmaakt valt niet te verwachten dat deze wetelijke bescherming ook maar enige positieve invloed zal hebben op het behoud van de salamanders voor Nederland. De goed bedoelde inspanningen van de controleurs en de justitie

ten spijt, Werkelijke resultaten kunnen pas geboekt worden als de strijd op een geheel ander terrein met effect gestreden wordt en wel op het gebied van het milieu, de ruimtelijke ordening, de landbouw en verkeer en waterstaat.

J. v. Dongen.

DAGWANDELING DOOR HET GROENE WOUD 3-8-2013



Een zomerse dag, met 10 personen gaan we om 8.00 uur op weg richting Boxtel. Via mooie binnenwegen komen we bij ons startpunt van vandaag; "Cafe de Ketting".

Onze wandeling start met een zwarte-gele rups, die zonder zorgen over het asfalt kruipt. Christ vertelt dat het de rups is van de Sint-Jacobsvlinder, die zich 'giftig' heeft gegeten aan het Jacobskruiskruid als bescherming.

Ons volgend verwonderpunt is het prachtig bloeiend zeepkruid. Christ vertelde, dat dit een heel zacht natuurlijk reinigingsmiddel is, dat nog gebruikt wordt in musea bij schilderijen.

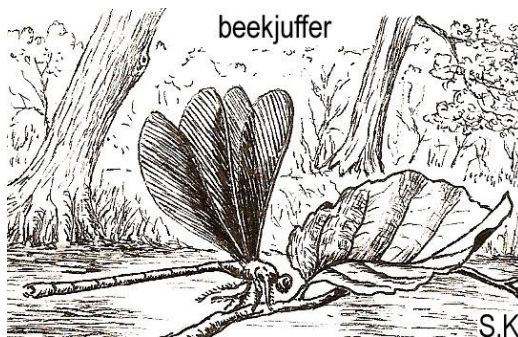
Onze smaakpapillen mochten de eerst zwarte bramen proeven; heerlijk zoet en sappig!

We bewonderen de peperbus van de klaproos en verwonderen ons over de vele zaadjes. Fia hoopt de bloemen volgend jaar in de Kandoeltuin terug te zien. We zien de Koekoeksbloem in bloei en met zaad; een mooie combinatie op één plant. De Balsemien ontbreekt hier ook niet; een mooie exoot, die zich razend snel vermeerderd.

We volgen de knooppuntenroute langs weiltes met varens en mais, op weg naar het Dommeldal.

De Dommel ontspringt op het Kempens plateau bij het gehucht Wauberg in de gemeente Peer in Limburg, niet ver van de Demersbroeken, waar vorig jaar de busreis heen ging.

We bewonderen de weidebeekjuffers, landkaartjes en bonte zandoogjes.



Op de brug over de Dommel genieten we van het uitzicht en het bloeiend pijlkruid, gele plomp, de vele meerkoetjes en ook hier de vele weidebeekjuffers. De Dommel is nu een

schone rivier, dit was in de jaren 50 van de vorige eeuw wel anders. Veel afvalwater van de regio Eindhoven vervuilde het water.

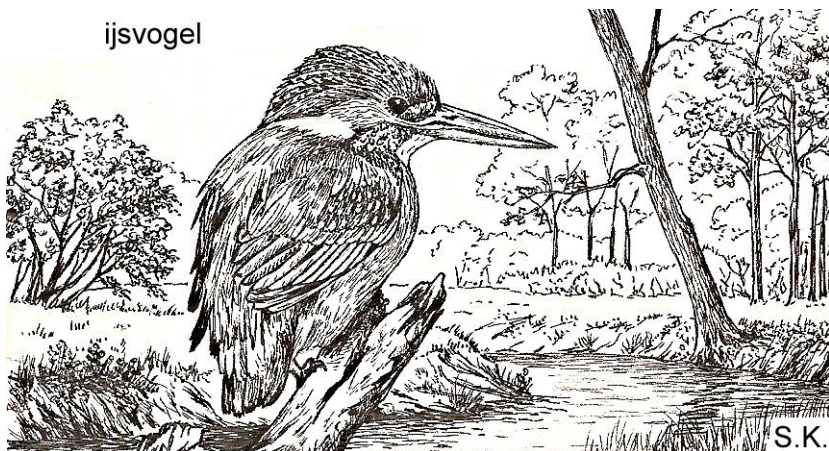
Op een mooie picknickplaats gelegen tussen de Dommel en een dode arm van de Dommel drinken we koffie.

Gesterkt vervolgen we onze weg over het fietspad langs het water, waar vele vissers hun tijd doden, tot we op een wandelpad belanden. Mooie planten, zoals moerasandoorn, egelskop en moerasvergeetmeniet. Een leuk pad tussen opgeschoten populieren. We bewonderen de vele sprookjesachtige waterlelies in een visvijver van Brabants Landschap, ook een voormalige arm van de Dommel.

In het oog vallen ook de vele witte akkerwindes die in bloei staan, in Brabant beter bekend als pispotjes.

Er flitste een ijsvogel voorbij! Altijd een verrassing die blauwe exotisch gekleurde vogel.

ijsvogel



Vele jonge futen vermaken zich in het water met wegduiken en weer bovenkomen.

We passeren mooie bio-graanakkers van Brabants Landschap met heel veel kleur van akkerbloemen.

Opgeschrikt, door knallen van jagers komt het kerkje van Gemonde in zicht; op weg naar ons lunchadres 'de Schuif'.

Via prachtige paadjes tussen weilandjes met vele vlinders; dagpauwoog, landkaartje, koolwitje, boomblauwtje, bont zandoogje, oranjezandoogje, gamma-uiltje en vele andere insecten en een Buizerd boven ons hoofd, belanden we bij de Dorpsherberg 'de Schuif'. Hier hebben we een eenvoudige, doch heerlijke lunch gebruikt.

Op het terras, onder toeziend oog van de waardin die alle (eigen)aardigheden van het dorp vertelde.

Gesterkt vervolgen we onze weg via het buitengebied tussen de akkers en maïsvelden.

We genieten van de zomerse dag evenals een Oranje Luzernevlinder die ons passeert

en wandelen rustig terug naar het startpunt, Café 'de Ketting'.

Alwaar het binnen goed vertoeven was.

We besluiten hier de wandeling met een diner naar keuze.

Het was een gezellige vakantiedag en voldaan keerden we naar Dongen. Bedankt Christ en Hanny, voor deze wandeltocht.

Beppie Verhage

VERBINDINGSWEGEN VOOR PLANT EN DIER

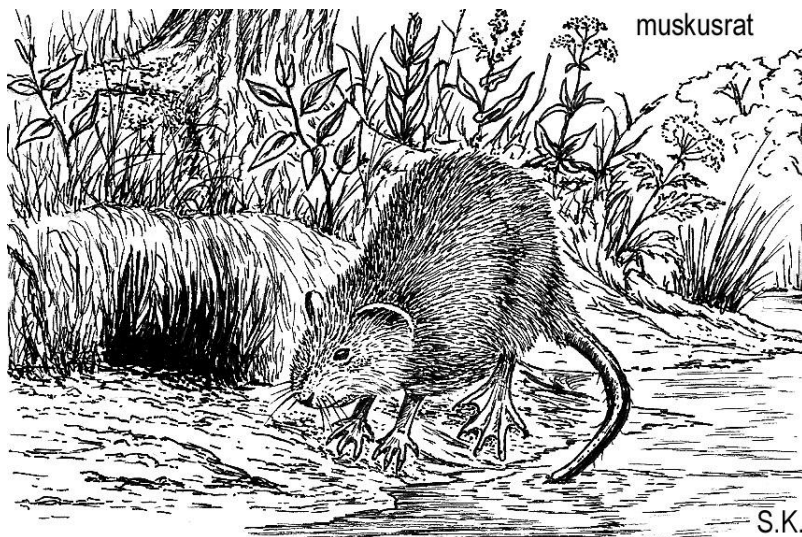
We treffen in het landschap, afhankelijk van de plante- of diergroep waarover we spreken, de volgende functiegebieden aan: - broed-, rui-, fourageer- en rustplaatsen, samen te vatten met de term verblijfplaats. Naar gelang de soort kunnen we hier andere vergelijkbare termen aan toe voegen: zoals standplaats, paaiplaats en kinderkamer (voor vissen); - refugia, dat wil zeggen standplaatsen, waartoe de soort is teruggedrongen, maar van waaruit rekolonisatie op termijn weer mogelijk kan blijken; sprongsgewijze stepping stones en lijnvormige corridors; en tenslotte - verbredingskernen, waaronder we kwalitatief hoogwaardige leefgebieden verstaan waarin de betreffende soort tot voortplanting komt en van waaruit kolonisatie naar andere gebieden plaatsvindt.

Tesamen noemen we het netwerk van landschapselementen, dat functioneel is voor de verplaatsing van een soort in het landschap de ecologische infrastructuur. In dit geval namen we de slootoever als voorbeeld, maar deze termen zijn uiteraard ook van toepassing op andere landschapselementen, zowel kleine als grote.

Tegenstrijdige eisen

De term ecologische infrastructuur heeft betrekking op alle voor de verplaatsing functionele elementen die het landschap voor een plante- of diersoort telt. Aangezien diverse organismen het landschap op heel verschillende manieren gebruiken is de ecologische infrastructuur voor de ene soort een heel andere dan voor een tweede soort. Zo bestaat de ecologische infrastructuur van de grutto onder meer uit drassige, permanente graslanden met veel structuur in de grasmat. Gebieden met houtwallen worden door de grutto gemeden, omdat hij daar als grondbroeder kwetsbaar is voor onder meer wezels en kraaien die de houtwal als corridor respectievelijk steppingstone gebruiken. Houtwallen horen echter zeker wel tot de ecologische infrastructuur van het zwartkopje. Het vrouwtje legt daar graag haar eieren, alhoewel zij er de voorkeur aan geeft een territorium te vestigen in jong loofbos.

Een extreem voorbeeld van tegengestelde ecologisch infra-structurele eisen is wellicht het volgende. Een kanaal vormt voor menig landdier een onoverkomelijke barrière, maar voor de muskusrat is het een onmisbaar element in diens leefge-



bied. De term ecologische infrastructuur heeft dus allerminst uitsluitend betrekking op lijnvormige elementen in landseco-systemen, zoals men hier en daar in de literatuur aantreft. De term wordt evenzeer gebruikt om natte ecosystemen en om vlakvormige elementen als weilanden met een bepaalde structuur, meren en plassen aan te duiden. Uit het voorgaande moge ook duidelijk zijn dat de term verbreidingskern voor sommige diersoorten met een groot minimum areaal betrekking heeft op zeer grote oppervlakten.

Ecologisch-ruimtelijke structuur

Wat betekent dit voorgaande nu voor de ruimtelijke structuur van Nederland? Nederland is ecologisch gezien een heel bijzonder gebied. Het wordt gekenmerkt door een aantal landschapstypen die onderling zeer sterk verschillen en die ieder voor zich erg zeldzaam zijn. In een aantal gevallen herbergen deze landschappen zeldzame en kenmerkende soorten waarvoor Nederland internationaal verantwoordelijkheid draagt. Het gaat daarbij vooral om de natte gebieden als de Waddenzee,

het IJsselmeer, de gehele kuststrook met de duinenrij, de grote wateren in het zuidwesten, de laagveenmoerassen en de grote rivieren. Deze gebieden zijn van cruciaal belang voor de vogeltrek.

Daarnaast is er een aantal landschappen dat om geheel andere redenen belangrijk is zoals de hoogveenrestanten (voedselarme situaties) en de grote bos- en heidecomplexen op de stuwwallen in Oost- en Midden-Nederland (onder andere vanwege de ontwikkelingsmogelijkheden voor levensgemeenschappen met grote dieren).

Ook het dekzandlandschap in het zuiden en oosten van het land met zijn beekdalen en houtwallen herbergt tal van eigen plante- en diersoorten, evenals het Mergelland in Limburg.

Voor al deze gebieden geldt dat de daar voorkomende organismen zeer gebaat zijn bij instandhouding en verbetering van het stelsel van verbreidingskernen en verbindingswegen.

Op voorhand is reeds te zeggen dat, binnen de hiervoor geschetste indeling, de bestaande grote natuurgebieden en grote wateren een hoofdbestanddeel vormen van een op ecologische inzichten gebaseerde ruimtelijke structuur van Nederland. Hier immers liggen de verbreidingskernen van de soorten die het in de hoogdynamische, verstedelijkte en agrarische omgeving niet langer uithouden; hier ook liggen voor de meeste minder algemene soorten de refugia. Van belang is met name ook het rivierengebied dat bij uitstek een verbindingsfunctie op (inter)nationale schaal vervult. Voor sommige soorten is echter aanvulling buiten genoemde (natuur)gebieden nodig. Zo liggen de verbreidingskernen van enkele weidevogelsoorten immers in het boerenland en ook de belangrijkste verblijfplaatsen van de meeste ganzesoorten in het winterseizoen bevinden zich buiten de natuurgebieden.

Hiermee is in feite in hoofdlijnen een *ecologisch-ruimtelijke hoofdstructuur* van Nederland geschetst. Andere - reeds bestaande - natuurgebieden en cultuurlandschappen met veel houtsingels en/of waterlopen vormen een verdere verfijning van deze hoofdstructuur. als ware het een *natte en droge dooradering* van het netwerk op een lager schaalniveau. Nog een schaalniveau lager wordt een verdere verfijning gevormd door slootkanten, wegbermen, kleine bosjes en dergelijke met hun functie als (tijdelijke) verblijfplaats en verbindingsweg.